

Rut na Mak long tokples Nukna

Nukna Ruth and Mark

Contents

Rut 1

Mak 7

Rut na Mak long tokples Nukna

Ruth and Mark in the Nukna Language of Papua New Guinea

Rut na Mak long tokples Nukna long Niugini

Language: Nukna

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

a89ec59a-f2e8-504d-b0fa-4fd1a6687573

ISBN: 978-1-5313-0334-1

Rut

Naomi yan káin rám waík ká tunggafiuk

1 Uláp rám ámna yáilá yá Israel pin yáni tángga áturáng hára, pana ore káman wahára kesák maming táwi Israel káwak káin tunggafiuk. Rám wahára ámna káman it Betlehem Juda ále káinnan dá kung hánámá Moab káwak káin rám kimo árin ingga áwáná nanggená yará yot kámuk kuráng. ²Ámna wata kutná ku Elimelek, hang áwáná kutná ku Naomi, iná nanggená yará wata kut yándi ku Malon káling Kilion. Wawu hun yáni ku Efrata háranan, it Betlehem Juda ále káinnan, watá kung Moab káwak káin átkiuráng.

³Átang Naomi náulá Elimelek ká kámurán du áwáná yá nanggená yará yot yáni rewe áturáng. ⁴Nanggená yará yá Moab náráwa yará áwá yándi ya ihumálák. Káman da kutná ku Rut, hang nukngá wata kutná ku Orpa. Kulá wakáin yara 10 hám wáina áturáng. ⁵Kulá Malon káling Kilion dá hányon kámurán du, Naomi wu náulá me nanggená yará wa muná.

⁶Átang árongga Naomi yá naruk ku Juda ále káin Táwi yá rám álosim ámna náráwaná yámán sungngi yáni yá tunggafengga árán du málám Moab káwak wa nambáná yará yot sangga kukuya tiktiyawik táuráng. ⁷Kulá málám ále átuk wa sangga nambáná yará yot Juda ále ya kukuya kálu hulátiuráng.

⁸Kungga átang, Naomi yá nambáná yará wa yánuk, “Mamam sándi yan it hulá ya son sándi kundimálák. Táwi yá sán sáháng tolinek, náuta sándá nánáun sándi há kámutumálák wa iháng tolimálák me nák neháng tolingga áwánggoemálák wáinanyon. ⁹Wáina wata ku Táwi yá háláng sámán du, nánáun sándi

nukngá ihángga watán it káin álosim átkuineráng.”

Wáina yánangga ku, árong Naomi yá kápáng kumen kutkáyawát táwi hánám táuráng. ¹⁰Wáina tángga sangga nambáná yará yá son inumálák, “Muná, nát tu kákkot kákkán tombongga há hánám kuinemán.”

¹¹Enendu Naomi yá miuk, “Son kundimálák, uriwana yará. Náuta ku nákkot kuinemán? No nangge son iháng te sán nánáun sándi háháleyan tárak ma árat, ¹²wata ku son sándi kundimálák, uriwana yará. Náku náráwa há hálet, son náunna ma táindát. Kálu kámá ing árán iná ku ing tátáyan, kula yáungán no náunna tángga, wahára kungga nángánanggena iháng te ¹³sándá háleng yámángga árán watá titiha wawu káluná muná. Sándá nánáun sándi muná átnát tán tárak ku muná. Uriwana yará, pahán marápmá náni wu tárak wáina re, enendu nákkán du táwi hánám. Táwi yá neháng waík tán átkoet.”

¹⁴Naomi yá wáina yánán son kutkáyawát táwi hánám táuráng. Kulá Orpa yá ku nambáná sangga kukuya pukon kang kumiuk, iná Rut tá ku nambáná káto poláng mángga tángga átuk.

¹⁵Wáina tángga árán du Naomi yá inuk, “Kang, nukka wu son há koek, málámbán tombong me málámbán ánutuná ya, maríná ya isutang kung.”

¹⁶Wáina inán, Rut tá miuk, “Kepmangga son kukuya ma nanáng seindalák. Ko rekáin kuinelák, náku wakáin kuinet; me rehára átnelák, náku wakáin átnet. Kákkán tombong wawu nákkán tombong, me kákkán Ánutu wawu nákkán Ánutu. ¹⁷Ko rekáin kámutnelák, náku wakáin yon kámure neháng usineráng. Náut kámá káman dá ma náháng horeindák. Kátkámut tá rewe náháng horeinek. No mena ná met ná

ma isure hárendu Táwi yá álo neháng wáik hánám táinek.”¹⁸ Kulá Naomi yá kan Rut tá kikilingga málám bot kukuya tán kangga ku, Naomi yá me kámá son ma inuk.

¹⁹Yándi wu yayará kungga kungga Betlehem káin kung hiúmálák. Rám it wahára kung hiúmálák hára, it pálak háramutang áwáng kápánga ku náráwa yá miuráng, “Kák ka Naomi puk me?”

²⁰Wáina met, Naomi yá yánuk, “Naomi* ing ma mantáng namindaráng. Ináku Mara† ing mantáng namineráng, náuta Ánutu Uliháláng Márumá watá neháng wáik tán watá pahánna kinan ukuro hánám átak. ²¹No kut wawu kutná kutná na pálak, iná Táwi yá nangot áwáng sáek wawu kutná kutná na muná. Náuta Naomi ing mantáng nameráng? Táwi Uliháláng Márumá yá neháng wáik tán márappmá yá nákkot átak.”

²²Náwu Naomi yá Moab káwak sangga áwuk watán pingnga. Nambáná Moab náráwa Rut watyot áwumálák. Wa áwumálák wawu bali‡ mamará hulátitiná kálu.

Rut tá Boas yan hái káin sungngi ya suliuik

2 Kulá Naomi káungáná káman kutná ku Boas. Ámna wawu Elimelek kán hun háranan, hun wata kinan ámna kutná pálak átnándak.

²Kulá hang Moab náráwa Rut watá Naomi ing inuk, “Nepmatá hái káin kungga bali kátu yákyákmak táená wa kámolin. Káman niyá nahánga álo ingga nanán hárendu kámonet.”

Wáina men Naomi yá inuk, “Álo kuinelák, uriwana.” ³Wáina inán Rut málám kungga hái káin yáup ámna yá

bali maránga ihánga kut márin yáni ya kátu yákyákmak táená wa kámondang kuk. Kulá Rut tá hái wawu Boas yan ingga ma narená kuk, iná Boas wawu Elimelek kán hun háranan.

⁴Rám waháरणon, Boas yá Betlehem kálu áwánga yáup ámnaná yánuk, “Táwi yá sányot ánek.”

Ing yánán watá inuráng, “Táwi yá kura tang kaminek.”

⁵Wáina inát átang sangga, kulá Boas yá yáup ámnaná táwi yáni ya átuk wa ináng suliuik, “Náráwa máto áning gu niyan hun háranan?”

⁶Wáina inán yáup ámna táwi yáni watá inuk, “Wawu Moab náráwa máto Naomi yot Moab ále káwak sangga áwumálák. ⁷Náráwa watá ing nanek, ‘Álo satá no yáup ámna yá bali maránga hárotang tingga kungga árát, márin yáni káin yákyákmak táená wa kámondang urum tinet me?’ Iná náráwa wawu yáup hára re átak, hilápmá hánám áwánga inggálu. Rám hátetná kimo re sima kinan putung hangga sek narek.”

⁸Kulá Boas yá kung Rut wáina inuk, “Náráwa máto, kándang narinelák. Ko kung hái nukngá káin bali ma kámonándalák. Hái ná sangga ma kuindalák. Nákkán yáup náráwa yot nahára átnéráng. ⁹Hálengga katá hái rehára yáup ámna yá maránga árát tu nákkán yáup náráwa yásutang wakáin kungguinelák. No yáup ámna na há yánang rákit táet, kák keháng lem ma tátáya. Sala yá manmanin du, umi yáup ámna yá kátnáwáng kulená kárangngá káin átak kungga waháranan náinelák.”

¹⁰Wáina inán Rut tá turingga hangga kurákmáta táng hang káwak káin tingga Boas inuk, “Nák ku áwená. No náut

*1:20 Kut Naomi watá hulá ku ‘kikngá pálak.’

†1:20 Kut Mara watá hulá ku ‘áyák hánám.’

‡1:22 Bali wawu rais ina.

álosim kákkán kálu táng tunggap táe ko nák nahánga nehánga tolelák?”

¹¹ Wáina inán Boas yá hurik tángga ing inuk, “Ko náula yá kámurán nan mamya me it káwakka yápmangga áwulák ngáyá áwáng ámna náráwa uláp ma naráng yámená watyot átang nam-báka ya rina rina táng mángga áwáng-goelák, wawu erek hánám há met narut.

¹² Táwi Israel yan Ánutu ya hitná tárang káin árátá watá pinya tátáya áwulák. Táwi yá álosim rina táulák wáinanyon tán sambe yá kákkán káin táwi hánám tunggafeinek.”

¹³ Wáina inán Rut tá inuk, “Táwina, nák ku yáup náráwa ka waháranan muná, me kutna muná, enendu ko nák nahánga nehánga tolelák. Ko sutna táng láláp táelák, hang ko me nuk hára nahánga melák.”

¹⁴ Kulá sungngi nana rám hára ku Boas yá Rut inuk, “Nákáin áwánga másánga kámá ihánga másánga kátu kimo satá wáin ingirángngá kinan han nang.”

Kulá Rut tá yáup ámna tangtang putung han Boas yá bali sená kámá imán Rut tá nangga kawilá hahatin kátu yápmán áturáng. ¹⁵ Wáina tángga ku Rut tá tárutang yáup káin kun, Boas yá yáup ámna náráwaná yánuk, “Sat Rut tá bali máran tangtang álo kámonek, ma me táng mindaráng. ¹⁶ Hang sándá bali kámá hárorená waháranan watán da uying hirarát han áwáng ihán kangga ku ma me táng mindaráng,” ingga yánuk.

¹⁷ Kulá Rut tu hái káin bali kámondang átnarán du it tá yonyon tin kangga ku málám bali kámondok wa kátangga páliná ihuk, wata márappmá náwu isikimo muná táwi sim, kilo náwu 10 kilo wáina ina. ¹⁸ Rut tá árong bali bek wa táng hip tánggatang it Betlehem

káin son kun, nambáná yá bali kámondang ihánga kuk wa káuk. Hang káen sungngi náukngá kátu ihánga kuk wa Naomi imuk.

¹⁹ Wáina tán kangga nambáná yá inuk, “Kula rekáin yáup tángga bali táwi hánám kámondalák? Ni ámna yá kahánga tunggap tángga kehánga tolek wawu Táwi yá kuram táng minek.”

Kulá wahára ku Rut tá niyan hái káin yáup táuk wa nambáná inuk, “Ámna kutná niyan hái káin no kula yáup táet wawu Boas.”

²⁰ Wáina inán Naomi yá nambáná inuk, “Táwi yá kuram táng minek. Málámbá há átaráng me há kámurená álosimmá wa hiták náleingngá.” Wáina inánga son hang miuk, “Ámna wawu nánin sip kátu, watá kák kehánga náula kámutuk wata kutná meng mirak tátáyan álo kámá.”

²¹ Kulá Moab náráwa Rut watá miuk, “Me nukngá káman Boas yá ing nanek, ‘Kák ku nákkán yáup ámna náráwa tangtang rewe árátá kungga bali yot wit^s mamará watán rám bá sáliknginek.’”

²² Wáina inán Naomi yá nambáná Rut inuk, “Wawu álosim, uriwana, ko watán yáup náráwa watyot re átnelák. Hái kámá káin kungngará kehánga lem tánirot.”

²³ Wáina inuk wata ku Rut tá Boas yan yáup náráwa watyot átang bali yot wit kánkámon tángga átningngarán bali yot wit mamará watán rám bá sálikngiuk. Kulá rám ore wahára Rut tá nambáná yot átkiumálák.

Boas yá Rut táng álole táuk

3 Rám káman Naomi yá Rut inuk, “Uriwana, no kák pinya tátáyan da sulindet, watá ku pinya táinek. ² Kulá

¶2:20 Juda yan kálu wu ing, ámna káman dá áwáná tángga kámurán náráwa watá máto yon árán hálendu ámna watán sipmá kátu yá wa áwáná ya táinek. Kulá Naomi yá me Rut inuk wawu wáina wata.

§2:21 Wit wawu rais ina.

Boas wawu nánin hun háranan ámna ni watán yáup náráwa yot ko yáup tángngátalák. Kula yáungán wawu bali komená káin bali kipmá kotnándek.³ Wata ku umi kuhángga sutya oel mungnganá kikiná kuhángga lap álosim wa tawinelák. Wáina táng hálingga ku bali itná káin hang heinelák. Enendu ámna wata rahálá hára ma tunggafená áratá umi sungnginá wa erek nang hálinek.⁴ Kulá rám watá pándák hangga ruhán, ko ále rehára ruhek wa kándáng káinelák, kulá wahára ku kuinelák ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang pándák átnelák**. Wahára ku rina rina tátá wa watá kaninek.”

⁵ Wáina inán Rut tá Naomi inuk, “Rina rina nanelák wawu álo isutang táinet.”
⁶ Kulá Rut tá bali itná káin kung hangga nambáná yá rina rina tátáya inuk wa erek hánám táng háliuk.

⁷ Kulá Boas yá umi sungnginá nang hálingga pahálá yá álosim hálen málám ruruháya bali tená tangtang káin kung háuk. Wáina kangga Rut tá kilakkon hánám kuk ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang hárammá hulá káin pándák átuk.⁸ Kálu wa tunggafiuk wawu yáung táitná Boas yá ruhángga átnárán náut kámá yá táng mirak tán hurik tángga numkálu hangga káuk ku náráwa káman dá hárammá hulá káin pándák árán ikik hárammutuk.

⁹ Wáina kangga Boas yá inuk, “Kák ku ni?”

Ing inán náráwa watá inuk, “Nák ku Rut, kangán yáup náráwa. Kák ku Elimelek sipmá kátu wata ku ko nák nehángga náunna kámutuk wata kutná meng mirak táinelák.”

¹⁰ Wáina inán Boas yá inuk, “Náráwa máto, Táwi yá kuram táng kaminek. Ko náwu kangán álosim wa pukon

náula yan hun wa elelák. Álosim wa kálak táulák wawu wáina sim, iná kula pálik táelák nátá ku álosim hánám, náuta ko ámna máto kutná kutná yáni pálak me kutná kutná yáni muná yan káin ma kulák.¹¹ Wáina ta ku, náráwa máto, ma pitáindalák. No kákkán kálu sareng kaminet. Tárák rina tángngátalák watá ku it náta kinan nan ámna náráwa kámuk watá kák ku náráwa kándáng hánám ingga naráng kameráng.¹² Wawu pálipuk nák ku kákkán hun tangtang nan no álo pinya tánggem, enendu nák ku mulangán sim, iná ámna káman sip kátu hánám átak.¹³ Yáungán nahára álo átnelák. Hilápmá no ámna wa ine káinemán. Watá álo háláng kamamáyan hálendu álo wáina táinek, iná watá ma háláng kaminán men, wawu no álo háláng kaminet pálipuk Táwi rahálá hára. Álo son pándák átnará it tá háinek.”

¹⁴ Wáina inán Rut tá son Boas hárammá hulá káin pándák átnarán it tá háiháiya tángga átuk kálu Rut tá tárutuk hára yáup ámna ruhángga áturáng watá kámá ma káuráng. Wáina tárurán du Boas yá inuk, “Náráwa yá bali itná káin áwelák ka ku ni kámá káman dá ma hánám narindak.”

¹⁵ Ing inángga son Boas yá miuk, “Lap kátu yáila káin uselák wa táng áwáng táng hálak tángga álak.” Ing inán wáina tángga árán, Boas yá bali 20 kilo hám wáina kulin wata kinan han, háláng mángga táng hip tángga málamba ketnán tin du háná kuk. Kulá wata torong hára ku Boas yá hangga it táwi káin kuk.

¹⁶ Rut tá nambáná yá átuk káin kung hen kangga Naomi yá ináng suliuk, “Uriwana, kuelák ka rina hánám hálek?”

Ing inán Rut tá me pingnga Boas yá me rina rina inuk wa erek hánám Naomi in-

**3:4 Rut tá tárák wa táuk, wawu Juda yan kálu isutang táuk, wawu Boas yá tárák wa kangga áwáná ya tátáya.

áng háliuk. ¹⁷ Kulá son Rut tá ing miuk, “Boas yá ing nanek, ‘Ketya páliná muná nambáka yan káin ma kuindalák,’ ing mengga, bali 20 kilo hám wáina ná namán tángga áwet.”

¹⁸ Wáina inán Naomi yá miuk, “Uri-wana, me yá rina kuinek wata hálangga yolop átnará, náuta Boas yá emá me yáupmá tángga árán kungga kula re me yá kándáng háleindek.”

Boas yá Rut áwáná ya táuk

4 Kulá hang Boas yá it Betlehem kumbi kálu mungnganá^{††} káin árongga wahára putung háuk. Waháranyon sip kátu ni Boas yá miuk watá áwán kangga Boas yá mantángga inuk, “Nukna, áwángga nahára putung hang.” Wáina mantángga inán ámna watá áwáng putung háuk.

² Boas yá ámna yáilá 10 it waháranan watá áwát ing yánuk, “Áwáng nahára putung haniráng.” Wáina yánán áwáng wahára málám bot putung áturáng.

³ Kulá Boas yá sipmá kátu wa inuk, “Naomi, ni Moab ále káwak sangga áwuk, watán káwak kátu káman yuyuwáyan átak wawu náti ya sip náti kátu Elimelek watán hára. ⁴ Wata ku kák kaninet ingga naret wa kanin, káwak wawu ko yuwinelák. No mená met náwu ámna náráwa me ámna yáilá putung átaráng wata rahán yáni hára. Álo yuyuwáya hálendu, ko yuwáng. Iná muná hálendu, nanátá no narin. Nukngá yá wáina tátáyan muná wawu ko rewe yuwinelák, enendu ko muná ing metá ámna nukngá wa yuyuwáyan wawu nák.”

Wáina inán du Boas yan sip kátu watá miuk, “Álo no yuwinet.”

⁵ Wáina men Boas yá miuk, “Rám rina hára ko káwak kátu Naomi ketná hára

átak wa yuwinelák, waháranyon Rut kámurená kawátná wa áwáka ya táinelák, wáina tátá ku kámurená wata kutná me watán káwak watá hiták átneráng.”

⁶ Wáina men kangga sipmá kátu watá miuk, “Nák ku ma yuwindát, náuta no kutná kutná na wa horengga naya nángánanggena wa yámángga kátu nange nukngá yáyámáya takta naret. Ko kaya yuwáng, náuta no ma yuwindát wata.”

⁷ (Uláp Israel káwak káin kutná kutná son yuyuwá me imán kamán tátá mená watá sálikngek ingga wawu ámna káman dá málámbán sendol yalingga táng nukngá imánggiuk. Kálu watá ku Israel káin hiták meng tunggap tánggiuk me yá sopsowek ingga.)

⁸ Kulá hang ámna sip kátu watá Boas inuk, “Ka yuwinelák.” Wáina mengga sendol ná yalingga táng Boas imuk.

⁹ Kulá Boas yá ámna yáilá me ámna náráwa kámuk yánuk, “Náwu sándá wa há káeráng, no Naomi ketná hára kutná kutná Elimelek kán me Kilion káling Malon dán hára átak wa há yuwet wata ku sárumna káin namáng rosingga átkuineráng. ¹⁰ Wata kátu háraryon, no Moab náráwa Rut wa hányon táinet, Malon kawátná wa áwána háleinek, watá ku kámurená yan kut me watán káwak ká hiták átneráng, hang kámurená kutná watá ma muná kuindák, hunná hára me itná hulá nahára. Sán du háláng namámáya átneráng.”

¹¹ Ámna náráwa kámuk urum wahára áturáng me ámna yáilá watá miuráng, “Nán du háláng kakamá. Táwi yá tán náráwa ni kákkán it káin áwáng háinek wawu Resel káling Lea ina háleinek, yarán watá tombong Israel táng tunggap táumálák wáina. Iná kák ku ámna kutná kutná pálak Efrata hun hára it Betlehem

^{††}4:1 Juda yan it yáilá me it kikimo yan kumbi kálu mungnganá tangtang wahára wawu ámna yá urum tátá komená.

kinan kutya táwi átnelák. ¹²Hang Táwi yá ráulaka kaminek, náráwa máto wata kinan nan wawu Juda káling Tamar nange yáandi Peres^{‡‡} yan hun ina.”

Rut tá Naomi ená táng tiuk

¹³Kulá hang Boas yá Rut tu áwáná ya táuk. Tánga Boas yá Rut yot káman hálen Táwi yá táng álolo tán kawilá átang nangená ámnaná táng tiuk. ¹⁴Kulá hang náráwa yá Naomi inuráng, “Táwi kutná meng tárut tánin, Táwi yá eka káman háláng kakamáya kamek. Nange wata kutná yá Israel kinan táwi hánám háleinek. ¹⁵Nángá-nanggeka ámnaná 7 dá átang keháng tolinggalát wawu hangga sim, iná nambáka watá kák ka kikiná naránga mángngá-tak wawu táwi hánám. Iná nambáka yá nangená táng tek, wata ku nange watá kákkán átkuku táng mirak táinek, me tátáwi háletá pinya táinek.”

¹⁶Kulá Naomi yá nange kimo wa tánga táng poláng mánga pinna kándáng tánga átkiuk. ¹⁷Náráwa nuknukngá wahára árená watá ing miuráng, “Naomi yan nange ámnaná káman tunggafeng mek!” Iná nange kimo wata kutná ku Obed ing mantáuráng. Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

King Devit tán tombong

¹⁸Kulá náwu Peres yan hun tombong: Peres wawu Hesron naning, ¹⁹iná Hesron wawu Ram naning, iná Ram wawu Aminadap naning, ²⁰iná Aminadap wawu Nason naning, iná Nason wawu Salmon naning, ²¹iná Salmon wawu Boas naning, iná Boas wawu Obed naning, ²²iná Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

---

^{‡‡}4:12 Peres yan hun wawu kut yáni árená hang tombong hásák máringga kuená.

Mak ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálu tiyawiuik

(*Mat 3.1-12; Luk 3.1-9,15-17; Jon 1.19-28*)

1 Náwu Ánutu Nanggená Jesu Ámna Náráwaná Son Iháhá watán me pingnga álosim watá hulátek.

² Ánutu yá Nanggená me ing inán Aisaia yá me wanyon uyiuk ngá ná:

“Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,

watá kálu tiyawing kaminek,”^{¶¶}

³ wawu “man dá ále komkomá páliná muná káin ing mantáinek,

“Táwi yan kálu tiyawineráng, kálu kándáng hánám wa táng toling min-eráng,”^{§§} wáina uyiuk.

⁴ Kulá me wa isutang gu Jon Umi Kuháng Yámámá yá ále komkomá páliná muná káin áwángga yánuk, “Pahán hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek.”

⁵ Wáina yánán du Judia ále káinnan me Jerusalem ámna náráwa táup hánám watá watán káin kuráng ngáyá kung mukmuro yáni meng tunggap tángga Jordan umi kinan árát Jon dá umi kuháng yámuk. ⁶ Jon dá kutná kutná mongiuik wawu kamel rommá yá táng tolená, iná let songgo kepmá yá táng tolená watá ku pánápmá hára táng kik tángga, sungnginá ya wu yot maming tátáwi watyot kitebong páyom tunggun yáni wa nangiuk. ⁷ Kulá watán me wu ná: “Nák torong káin ámna káman áwinek wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna nák ina tá turing hang watán

sendol páupmá yayaliyan tárák muná. ⁸ No ku umi hánám watá kuháng sámét, iná watá ku Iruk Káungá watá kuháng sáminek.”

Jon dá Jesu umi kuháng muk

(*Mat 3.13-17; Luk 3.21-22*)

⁹ Rám wahára Jesu wu it Nasaret ále Galili kálu áwáng kung Jordan umi kinan han Jon dá umi kuháng muk. ¹⁰ Rám Jesu yá umi sangga kep káin árángga áwuk, wahára hánám Jesu yá káuk ku alek ká ang tán Iruk ká iráp tánarám bá ina kahet hang málám hára ep tángga árán, ¹¹ rám waháranyon me káman alek kálu ing háuk: “Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánna álosim hánám naret.”

Satan dá Jesu ingirungngingiya táuk

(*Mat 4.1-11; Luk 4.1-13*)

¹² Rám waháranyon Iruk ká Jesu suring mán ále komkomá páliná muná káin kung ¹³ rám 40 átuk wata kinan Satan dá ingirungngingga kungga átuk. Málám songgo páyom bá árená káin wa árán angelo yá pinná tángga áturáng.

Jesu yá disaepel hulátingga mantángga ihuk

(*Mat 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11*)

¹⁴ Kulá Jon táng it káto káin tit wata torong káin du Jesu yá Galili ále káin son kungga Ánutu yan pingnga álosim wa meng tárut tángga kuk. ¹⁵ “Kulá rám bu áwek, Ánutu yan átkuku wu enanggon áwek. Pahán hurik tángga pingnga álosim wa narángga pahán sáni káin káto tingga átkuineráng!” ing yánuk.

¹⁶ Kulá Jesu málám umi pátum Galili wata tákto kálu kungga kápuk ku Saimon yot kulaná Endru wu umben san umi pátum kinan han átnarán,

¶¶1:2 Malakai 3.1

§§1:3 Aisaia 40.3

náuta yándi wu káut iháhá ámna. ¹⁷ Wa kápánga Jesu yá yánuk, “Áwáng nák nasurán du no sále ámna nangge iháháyan háleinemálák.” ¹⁸ Wáina yánán waháranyon yándi wu umben yápmangga Jesu isutang kumálák.

¹⁹ Málám kimo háśák sim kungga kápuk ku Sebedi nanggená Jeims yot kulaná Jon du bot kinan umben yándi iháng toktolik tángga átnárán, ²⁰ málám kung ma táng husiuk ináku háng hánám mantáng yámán, nan yándi Sebedi san bot kinan ámna iháng yuwán áwuráng watyot árát, yándi wu Jesu isutang kumálák.

Jesu yá iruk wáik isutuk

(Luk 4.31-37)

²¹ Wahára átang gu it Kapaneam káin kung wakáin átang Sabat hára Jesu yá kungga miti itná kinan hangga Táwi yan me yánáng toliuk. ²² Rám Jesu yá wa yánáng tolingga átuk wahára ámna náráwa wa naránga áturáng watá kangga hárámuturáng, náuta Jesu káuráng wawu ámna kutná pálak ká ina yánáng tolingga átuk, lo yan tiksa yá yánáng tolinggátaráng wáina muná.

²³ Waháranyon ámna káman iruk wáik ká ep táená miti itná wata kinan yon átuk watá mantáuk, ²⁴ “Jesu Nasaret nan, rina táng námámáya áwelák? Kák ka nán hám náháng lem tátáya áwelák? Náku há naret kák ku wa ingga, kák ku káungá hánám Ánutu yan káinnan dá áwelák!”

²⁵ Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, “Yolop átang ámna wa sangga hang!” ²⁶ Wáina inán iruk wáik watá ámna wa muwantang manná mantánga sangga hangga kuk.

²⁷ Wáina kangga ámna náráwa watá hárámutang yáni meme táuráng, “Náwu rina? Me náwu hurápmá hálángngá pálak! Iruk wáik me yánán watán milun suwéráng,” ingga yáni miuráng. ²⁸ Kulá

wata pingnganá watá sokmuná hánám Galili ále wa kung hilák táuk.

Jesu yá ilalák mara máro hánám iháng tárut táuk

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Kulá rám miti itná wa sangga Saimon káling Endru yan it káin kuráng, wahára wu Jeims káling Jon du káman kuráng. ³⁰ Rám wahára wu Saimon silummá wu ilalák tángga sutná yá ángarángin kome káin átak ingga Jesu inát naruk. ³¹ Wáina hárendu kung ketná hára tángga táng tárut tán, ilalák watá san náráwa málám sungngi tiyawing yámuk.

³² Kulá yonyon kálu káe yá kung han it tá pup táuk kálu, ámna náráwa yá ilalák mara me iruk wáik ká ep ihená wa ihánga Jesu yan káin áwuráng. ³³ It waháranan táup hánám watá áwáng it kálu mungnganá kálu tuwatang áturáng. ³⁴ Ámna náráwa táuppon áwát Jesu yá ilalák yáni hulá hulá wa iháng toliuk. Hang iruk wáik ká ep ihená wa táuppon yásut yámuk, iná iruk wáik ká kutná hiták meng tunggap tátá wa olet yáni máuk, náuta há naráng meráng wata.

Jesu yá ále rákit káman káin sáponga táuk

(Luk 4.42-44)

³⁵ Hilápmá hánám it tá páyung átuk kálu Jesu yá tárutang it sangga ále rákit ore káman káin kung sáponga táuk. ³⁶ Átang sim bu Saimon yot nuknukngá watá suling muráng. ³⁷ Yáni waku kung kangga sat warán du inuráng, “Kámuk hánám kák ka sulingga átaráng!” ³⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Wa sat nánda ku rehára kámá kunin — it kámá enang nákaín — náuta wakáin me pingnga hányon yáninet. Wata hánám bu no áwut.” ³⁹ Wáina mengga hangga Galili ále kinan átkungga miti itná kinan

Táwi yan me pingnga yánangga, hang iruk waík yásut yámangga kuk.

Ámna ilalák lepra ná pálak

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Ámna káman ilalák lepra pálak watá áwáng tulá hára imangga hangga kiling muk, “Ko narátá álo hárendu neháng tolitá no Táwi rahálá hára rongrongngá hálin*.”

⁴¹ Ing inán Jesu málám pahán ukuro pálak ketná kálan kung tángangga inuk, “No pahán kamet, rongronging!”

⁴² Wáina inán waháryon ilalák lepra watá san sutná yá rongrongiuk.

⁴³ Wáina tángga Jesu yá suring mán háná kuinán tán ing inuk, ⁴⁴ “Kándáng narinelák, ko ni kámá káman ma inindalák, ináku kung sutya wa pris káman elengga ku Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá ilalák ká álo hálen rina tátáya miuk wáina tátá ku kámá yá kahangga ku ilalákná yá álo hálek ingga kahineráng.” ⁴⁵ Enendu ámna watá kuk ngáyá kung me wa raták yánáng halingga kuk. Hulá wata ku Jesu yá itná itná áturáng watán káin raták kung áwáng tátá wawu muná, ináku ále rákit wakáin re átuk, enendu ámna náráwa wakáinnan wakáinnan watá watán káin áwuráng.

Jesu yá ámna ket hárammá waík táng toliuk

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

2 Rám kámá átang sangga Jesu yá it Kapaneam kinan son kung hen ámna náráwa yá wáina áwangga it káman da kinan átak ingga naruráng. ² Wáina hálen táup hánám watá áwáng it pahálá kinan me kep káin wa áwáng tuwatang árát Jesu málám wahára Táwi yan me yánuk. ³ Waháryon, ámna káman kurnatná náut wawu erek kámut hálená

wawu málám re áwáwáyan muná, wata ku ámna 4 yá sum tát kámuk áwuráng. ⁴ Áwangga káuráng gu Jesu rupmá káin kung heheyan du muná náuta ámna náráwa yá kik hánám árát, áwáng it ketnán árangga kung it hungnganá yalingga wakálu kangkang pálak sat Jesu rupmá hára háuk. ⁵ Wáina tát Jesu yá málámba naráng háting muráng wa kangga ku ket hárammá waík wa inuk, “Nanggena, no mukmuroka wa yawondat.”

⁶ Wáina inán lo yan tiksa kámá wahára áturáng watá kangga ku ing narangga átkiuráng, ⁷ “Náuta ku ámna nátá wáina menggoek? Ánutu yan kome táin ingga hám tánggoek! Ámna káman dá kátu sasayan tárák kámá muná, Ánutu yá rewe ku wáina tátáyan.”

⁸ Waháryon Jesu málám pahálá yá há naruk, pahán yáni káin wáina narangga átaráng ingga hárendu yánuk, “Náuta ku wáina naráng háteráng? ⁹ Ilalák mara inánáyan du me rina ku tiyapmá hánám ininet? ‘Mukmuroka ku yawondat,’ me ‘Tárutang kangkangga tángga hangga kung?’ ¹⁰ Enendu ing narineráng Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán kátu sasa watán hálang tángga átak.” Wáina yánangga son ilalák mara wa inuk, ¹¹ “No kanin, tárutang kangkangga tángga itya ya kung.” ¹² Wáina inán waháryon málám tárutang kangkangngá tánggatang rahán yáni hára hangga kuk. Wa kangga kámuk hárámutang Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuráng, “Tárák kámá ing ma hánám káumán!”

Jesu yá Liwai mantáng muk.

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Kulá son Jesu málám umi pátum tákto kálu kungga árán, ámna náráwa kik hánám watá áwát málám wahára

*1:40 Juda yan kálu ku ing ilalák lepra pálak wawu Táwi rahálá hára ku rongrongngá muná.

Táwi yan me pingnga yánuk. ¹⁴ Wahára átang son kungga káuk ku Liwai† Alfius nanggená wu takis iháhá itná hára putung átnarán kangga ku inuk, “Áwánga nák nasulák,” Wáina inán Liwai málám tárutang isutang kuk. ¹⁵ Kulá rám Jesu yá Liwai yan it káin kungga disaepelná yot sungngi nangga áturáng, wahára wu takis iháhá me “mukmuro mara” táup hánám Jesu isutang áwuráng watyot kámuk átang sungngi náuráng. ¹⁶ Wahára tombong Farisi wata kinan nan lo yan tiksa watá kat Jesu yá takis iháhá me “mukmuro mara” watyot sungngi nangga árát, árong disaepelná wa yánuráng, “Náuta ku Jesu yá takis iháhá me mukmuro mara yot sungngi náeráng?” ¹⁷ Wáina met Jesu yá naránga yánuk, “Ámna káman ilalákná muná yá dokta yan káin ma kungngátak, ináku ilalákná pálak watá ku dokta yan káin kungngátak. No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng yámámáya ma áwut, ináku mukmuro mara wa mantáng yámámáya áwut.”

Jesu yá sungngi sangga sáponga tátá wata yánuk

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Kulá rám káman Jon dán disaepel yot Farisi wu sungngi sangga árát, ámna náráwa kámá yá áwáng Jesu inuráng, “Jon dán disaepel yot Farisi yan disaepel yá ku sungngi sanggoeráng, iná kákkán du muná.”

¹⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Ámna káman dá náráwa káman yot ket tán-tán tátáya átang nuknukngá men áwánggalát watá watyot átang sungngi álo sanggalát me muná? Wáina kámá ma árak. Rám ore watá watyot átgálát wahára wu herongnge átnát tán rám. ²⁰ Iná rám káman áwinek wahára wu

ámna ni náráwa tátáya táinek wa áwáng há tánga kuineráng, wahára wu wáina nuknukngá yá sungngi sanggalát.

²¹ “Hang káman dá lap kátu mirak táng kakngá ya hinangngá ma rákarenggim. Iná wáina tánggim wawu mirak watá kakngá wa uyin hinangngá mam-ing táwi hálenggim. ²² Hang káman dá wáin mirak wa táng meme kepmá kakngá hára ma kulinggim. Iná wáina tánggim wawu wáin mirak wata mullá yá meme kepmá wa rárahánggim, wáina tán du yayará wáin yot meme kepmá wawu yáup yándi muná hálenggalán, wáina wata ku wáin mirak wawu meme kepmá mirak háranyon kukuliyan.”

Sabat hára yáup ma táená wata Jesu yá yánuk

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Rám káman Sabat hára Jesu yá disaepelná yot yáni waku wit hái orek yáni kálu kunggang disaepelná yá wit páliná wa kámá kátungga ihuráng. ²⁴ Kulá Farisi yá wa kápánga Jesu inuráng, “Kang, náuta ku disaepelka yá Sabat hára kálu wáina ma tátáya mená wa táeráng?”

²⁵ Wáina met naránga Jesu yá yánuk, “Sán kámá Devit tá tombongngá yot háing yámán táuráng wa sángingngátaráng me muná? ²⁶ Pris táwi yáni kutná Abiata watán rám hára Devit málám kung Ánutu yan it kinan hang, másáng horengga Ánutu yan tit káungá hánám hálená wa pris káman inán másáng wa imán náuk, wawu kálu hitik táuk, pris yá re nanaya mená wa, kámá iháng imán tombongngá yámánga náuráng. Devit tá wáina táuk, enendu Táwi yá kandák táelák ingga ma inuk.”

²⁷ Waháranyon ing yánuk, “Ánutu yá ámna nangge hálang yáyámáya Sabat táng tunggap táuk; ámna nangge yá

†2:14 Liwai wawu Matyu kutná nukngá.

Sabat háláng imóáyá ma táng tunggap táuk. ²⁸Wata ku Ámna Nanggená wawu Táwi, Sabat tán hányon.”

**Sabat hára Jesu yá ámna
ketná wáik táng toliuk**

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

3 Rám káman Jesu yá kung miti itná kinan háuk, wahára wu ámna káman ketná kámurená wakáin hányon árán, ²ámna kátu wu Jesu yá tárák rina tán kangga táng me hára tinin ingga áwáng áturáng, wáina hálendu Sabat hára ná ámna wa táng tolin kanin ingga kangga átkiuráng. ³Kulá Jesu málám ámna ketná kámurená wa inuk, “Wa átaráng wata kondon yáni hára wa hetang álák.”

⁴Wáina inánnga son wahára áturáng ngá wa yánuk, “Retá ku Sabat hára kálu kándáng hálek, álosim táinemán me wáik táinemán? Háláng yámamá me ráháng kámut tátá?” Wáina yánán wahára áturáng watá náng ingmen áturáng. ⁵Málám kuk hánám kárek hálengga pahán yáni káto wa kangga pahála márawin ámna wa inuk, “Ketya wa uying ráng táng.” Ing inán ketná uying ráng tán ketná yá álosim háliuk. ⁶Kulá waháranon Farisi yáni waku hangga kungga Herot tán tombong kápánnga Jesu utkámút tátáya me hulát-ingga hároturáng.

Urum táwi yá Jesu isutang kuráng

(Mat 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷Jesu málám disaepelná yot hangga umi pátum káin kut ále Galili nan ámna náráwa urum táwi watá yásutang kuráng. ⁸Wáina wáina tánggoek ingga naruráng hára wu ámna náráwa táup táwi hánám ále Judia kálu, it yáilá

Jerusalem kálu, ále Idumea kálu, me umi Jodan numkálu, hang it yáilá Tair me it yáilá Saidon kálu nan dá Jesu yan káin áwuráng. ⁹Ámna náráwa yá kik hánám hálén kome muná kangga disaepelná yánuk, “Bot káman tiyawing namániráng, náuta ámna náráwa yá neháng kik pásinirot.” ¹⁰Táup hánám há iháng toliuk hálén, ilalák pálak watá há tángganin ingga málám hára re seng inisurán tángga áwáng kik hánám áturáng. ¹¹Rám iruk wáik ká kanggiuráng hára wu iháng hang kondolá hára kátangga ing mantánggiuráng, “Kák ku Ánutu Nanggená!” ¹²Ing menggiuráng, enendu me káto mengga yánánggiuk, “Nák ku wa ingga ma meindaráng.”

**Jesu yá aposelná 12
iháng tunggap táuk**

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³Rám káman Jesu málám ále yáilá káin áráng átang málámbá niya narek wa mantáng yámán málámbán káin áwuráng. ¹⁴Málám ámna 12 iháng tunggap tángga kut aposel³ yámánnga yánuk, “Sán du nákkot átneráng. Rám kámá wu suring sáme Táwi yan me wa yánánnga átningguineráng, ¹⁵me háláng tángga iruk wáik wa yásut kuineráng.” ¹⁶Ámna 12 iháng tunggap táuk wawu: Saimon, Jesu yá kut nukngá Pita imuk wa, ¹⁷hang Jeims wu Sebedi nanggená hang kulaná Jon (yarán wawu Boanerges ing mantáng yámuk wawu wata hulá wu punam bá ina táinemálák), ¹⁸hang Endru, Filip, Batolomiu, Matyu, Tomas hang Jeims Alfius nanggená, Tadius hang Saimon wawu tombong káman kutná Selot⁴ waháranan, ¹⁹hang Judas Iskariot, wawu ámna niyá Jesu táng káyam ket yáni hára tiuk wa.

³3:14 Kut aposel wata hulá wu me tángga kungga áwángga tátá.

⁴3:18 Tombong Selot wawu Juda nan ámna urum kámá watá ku Rom ráhánnga yásutnin ingga tángga átnándaráng.

**Jesu yá Belsebul yot yáup
táek ingga miuráng**

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

²⁰Jesu málám it káman da kinan kung hang átnárán, ámna náráwa kik táwi watá son áwáng hiuráng, wáina hárendu málám disaepelná yot yáni re átang sungngi yáni nanayan du muná. ²¹Wáina tát Jesu sipmá kátu yá wa naruráng hára wu “Ámna wawu hohek, wata ku kung engotang áwánin,” ing mengga kuráng.

²²Hang lo yan tiksa Jerusalem kálu átang háuráng watá ing miuráng, “Iruk wáik yáin yáni, Belsebul,[§] watá ep tán tánggoek, hang watán hálang hára kungga nuknukngá wa yásutkoek.”

²³Wáina mengga árát tu Jesu yá mantáng yámán áwát me tárák hára yánuk, “Rina tángga ku Satan dá Satan isurán kuinek? ²⁴Káwak káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá kándáng ma átgim. ²⁵Hang amba káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu amba watá kándáng ma átgim. ²⁶Hang Satan dán tombong gá yáni yon honhoren tánggalát wawu kándáng ma átgálat, tombong wawu há sálikngingim. ²⁷Iná ámna káman dá ámna hángghálángngá yan it kinan raták kung hang kutná kutná wakáin ma ihángga kunggim, ináku ámna hángghálángngá wa kálak ket hárammá hárotang tingga ku wáina álo tánggim. ²⁸No pálipuk hánám ing sánin, Táwi yá ámna yan mukmuro me sárum meme táená wawu álo yawon yáminek. ²⁹Iná káman dá Iruk Káungá wata sárum meme táinek wawu kátuná wa ma sáindák, márapmá ná wawu ráma ráma átang kuinek.”

³⁰“Ámna wawu iruk wáik ká watyot átkoek,” ing miuráng wata ku wa yánuk.

**Jesu maming got
yakukulaná yá áwuráng**

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹Kulá Jesu maming got yakukula watá áwáng kep káin átang ámna káman suring mát kung it kinan Jesu inán áwáng kep káin kápápaya kung han, ³²ámna náráwa kik táwi áwálák áturáng watá inuráng, “Mamya yot yakukulaka wu kák ka sulingga áwáng kep káin átaráng.”

³³Ing inát watá miuk, “Mamna me yakukulana wu ni?”

³⁴Wáina mengga áwálák hálang sulingga wahára putung áturáng wa yánuk, “Kaniráng! Nahára átaráng sándu mamna me yakukulana! ³⁵Niyá Ánutu yan me isutang átningguinek wawu nák yakukulana me yit ilomna me mam ilomna.”

**Jesu yá ámna káman dá irit táulá hái
káin haliuk ka me táráknngá yánuk**

(Mat 13.1-23; Luk 8.4-15)

4 Son Jesu yá umi pátum tákto káin átang Táwi yan me yánáng tolingga átnárán ámna náráwa yá áwáng táup hánám tuwarát kápánga bot káman umi ketnán átuk wata ketnán Jesu yá áráng putung árán ámna náráwa yá áwáng umi pátum tákto káin áturáng. ²Málám me wa táwi hánám tárák hára tingga yánáng tolingga kungga átang yánuk, ³“Sándá narániráng! Ámna káman dá iritná táulá halin ingga kuk. ⁴Málám halingga kungngarán kámá yá kálu hára hat, iráp pá áwáng erek nang háliuráng. ⁵Iná kámá yá ále sup kárák hára háuráng watá ku sopmuná hánám áráng hiuráng náuta kung káwak kinan ma háuráng. ⁶Kulá káe yá háliuk wahára wu kápán há roningga háuráng, náuta ráhun yáni muná wata. ⁷Táulá

[§]3:22 Belsebul wawu Satan kutná nukngá.

kámá yá wu ále uran kánggárangngá kinan kung háuráng hálendu áururáng, enendu árángga pálin yáni sásáyan tárák ku muná, náuta uran kánggárangngá watá iháng usuk. ⁸ Hang táulá kámá yá ku káwak álosim hára háuráng hálendu áráng hengga pálin yáni álo kámá hánám wa sángga áturáng. Kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming tátáwi hánám tiuráng.”

⁹ Hang Jesu yá ing yánuk, “Káman ni kárámanna pálak hálendu watá me ná narinek.”

¹⁰ Kulá ámna náráwa yá erek kung háliuráng, wahára wu disaepelná 12 watyot kámá rupmá tangtang áturáng watá me tárákná yánuk wata hulá ya ináng suliuráng. ¹¹⁻¹² Ináng sulit tu yánuk, “Kámá kep káin átaráng wawu me tárákná kálu re yánána wáina hálendu ‘rendá rahán yáni hálengga átneráng enendu páliná wu ma káindaráng, me rendá narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma narindaráng. Wáina tángga átninggan pahán yáni hurik tát Táwi yá kátu yáni saiwon.’”^{**} Iná sáni wu Ánutu yan átkuku watán me kilakngá wata hulá hánám wawu Ánutu yá sán há sáliuk.”

¹³ Son Jesu yá ing yánuk, “Sándu me tárákná náwu ma nararáng me rina? Rina tángga wu me tárákná nukngá wata hulá wa narineráng? ¹⁴ Ámna káman dá irit táulá halingngátak wawu káwak náta ketnán Táwi yan me halingngátak. ¹⁵ Ámna kámá wu irit táulá yá kálu hára hangngátaráng wáina, rám Táwi yan me narángngátaráng wahárayon du Satan dá áwáng me narángngátaráng wa táng hirarán kung yámángngátak. ¹⁶ Iná kámá wu irit táulá yá sup kárak hára hangngátaráng wáina,

Táwi yan me wa narángga sopmuná hánám tángga wata herongnge hánám tángngátaráng, ¹⁷ enendu ráhun yáni ma koená wata tángga wu rám hátetná kimo re átnarát márappmá me tárák waík rina rina yá Táwi ya naráng háting meráng wakálu áwángngátak, wahára wu sopmuná hánám naráng hákhátik yáni sangngátaráng. ¹⁸ Hang kámá wu irit táulá yá ále uran kánggárangngá hára hangngátaráng wáina Táwi yan me wa há narángngátaráng, ¹⁹ enendu káwak kán kutná kutná wata narángpak tángngátaráng, me kikiná hulá hulá watá yángyárunngingngátak, me kutná kutná kápáng narángngátaráng. Watá iháng usán Táwi yan me watá páliná ma sángngátaráng. ²⁰ Iná kámá wu irit táulá káwak álosim hára hangngátaráng wáina, wata tángga Táwi yan me wa narángga tángga páliná sángngátaráng wawu kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming hánám tátáwi tingngátaráng.”

Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng

(Luk 8.16-18)

²¹ Jesu yá ing yánuk, “Káman dá lam kasingga tángga áwánggim wawa baket kinan káin me tebol tárang káin hám tinggim? Wáina muná. Ináku tebol ketnán tinggim watá ku álo. ²² Me kámá tum táená wawu hiták háleineráng, hang me kámá kilak átaráng wawu hiták meng tunggap táineráng. ²³ Káman dá me nanaráyan kárámanna pálak hálendu watá me ná narinek.”

²⁴ Wahárayon sengsáráp tingga ku ing miuk, “Me rina nareráng wa kándang hánám wa naráng hátingga átneráng. Tárak rina tánggoeráng wawu Ánutu yá wáinanyon táng sámángga, wata ketnán nukngá sengsáráp táng sáminek. ²⁵ Ká-

** 4:11-12 Aisaia 6.9-10

man niyá me páliná watá átmek hálenđu Ánutu yá wata ketnán nukngá yot tingga iminek. Iná káman niyá me páliná wa ma átmák hálen wawu isikimo rina átmek watyot imáng hutang ihinek.”

**Irit tá áráng heheyan me
tárák tingga yánuk**

²⁶ Hang ing hányon yánuk, “Ánutu yan átkuku wawu ing ina: ámna káman dá irit táulá káwak káin halingga sangga, ²⁷ yáungán ruhinek me káen sengsulingga átkuinek, wahára rina rina áráng hengga árángga átaráng wawu ma naránggátak. ²⁸ Káwak málámbáyon du muk yámán árángngátaráng, hulát-ingga murán yáni, hang yumin yáni, hang yumin yáni kinan du pálin yáni tingngátaráng. ²⁹ Áráng hengga kungga pálin yáni sángga álikngingga árát tu pálin yáni mamaráyan rám hálengngátak, wahára wu márúma yá áwángga marángga ihángngátak.”

**Mastet táulá hára me
tárák tingga yánuk**

(*Mat 13.31-32; Luk 13.18-19*)

³⁰ Son Jesu yá yánuk, “Ánutu yan átkuku wata wu náut ina ingga mengga sáninet, me tárák ku náut hára mengga sáninet? ³¹ Ánutu yan átkuku wawu mastet táulá ina isik hánám kimo káwak kinan halingngátaráng. ³² Enendu rám watá áráng hengga tihangngátak wahára wu hái káin kutná kutná hená wa iháng hátingga maming táwi hánám wa tihangngátak. Ketná palá tingga áran alek káin iráp pá kahetang áwáng wahára tángga sek narángga yongnga ya átnándaráng.”

³³ Rám máro yon Jesu yá Táwi yan me wa tárákná wáina re tárák hára yánuk. Watá nanará yáni káin álo nanaráyan kálu wahára yánánggiuk. ³⁴ Málám me kámuk yánánggiuk wawu tárák hára re tingga yánánggiuk, iná máriya málám re

disaepelná yot átang wahára ku wáina wáina ingga hulá yot kándáng hánám yánáng tolinggiuk.

Jesu yá iruk táwi wa inán sáuk

(*Mat 8.23-27; Luk 8.22-25*)

³⁵ Rám wahára it tá yonyonlingga áwán du Jesu yá disaepelná yánuk, “Umi pátum tákto numkálu kunin,” ³⁶ ing yánán disaepel yá Jesu yá bot átuk wata kinan re áráng árát ámna náráwa káwan táwi wa yápmangga kuráng, waháranyon bot káma watyot hányon kuráng. ³⁷ Kungga átnárát, iruk maming táwi yá tán umi pátum punggilá yá hilák singga bot ketnán hanghang tángga árát, bot tá hála umi pátum kinan háin ingga tángga átuk. ³⁸ Kulá Jesu wu bot yangngá káin miung ketnán ruhángga áran disaepelná yá táng mirak tángga inuráng, “Tiksa, náni ya urák náni wa narángoelák me? Hang suwindemán!”

³⁹ Wáina inát, málám tárutang iruk wa me táng mángga umi pátum punggilá wa yánuk, “Kilak! Yolop hánám átniráng!” Wáina yánán iruk ká san umi yá láláwingga hánám wa átuk.

⁴⁰ Kulá hang disaepelná wa yánuk, “Náuta ku pitángoeráng? Sándá naráng hákhátik sáni wa muná hánám puk me?”

⁴¹ Wáina yánán, yáni waku háramutang pikpito narángga yáni meme táuráng, “Náwu ní? Iruk kot umi pátum punggilá yá watán me narángoeráng náwu!”

Jesu yá iruk wáik isutuk

(*Mat 8.28-34; Luk 8.26-39*)

5 Jesu yá disaepelná yot Galili umi pátum wa hitik tángga Gerasen ále káin kung hengga, ² rám Jesu yá bot sangga háuk waháranyon ámna káman iruk wáik ká ep táená watá tanggán káin átang kakaya áwáng hiuk. ³ Ámna wawu tanggán káin átnándak, wahára ámna

káman dá ámna wa háthárot tán tárák ku muná, sen dá enendu muná yon. ⁴Rám kámá sen dá ket hárammá káto hárot-nándaráng, enendu sen uying rákrákit tángngátak. Káman dá hálangngá táng hang titiyan du muná. ⁵Rámá rámá káen me yáungán wawu ále yáilá káin tanggán dá átak wakáin re átang huhumenman pálak málámbáyon sutná sutná wa sup pá marángngátak.

⁶Málám mulángán káin átang Jesu kangga hururung ingmen kung kondolá hára tulá hára imóngga han, ⁷⁻⁸Jesu yá inuk, “Iruk wáik, ámna wa sangga hang!” Wáina inán narángga hahatingga ingmen ing mantáuk, “Jesu, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená, rina táng namindelák? Ma keháng lem táindát ingga Ánutu rahálá hára nanáng!”

⁹Ing inán Jesu yá inuk, “Kutya ku ni?” Ing inán, watá miuk, “Nák ku iruk wáik tombong hásák wata táwi yáni ya átnándat, wáina wata ku kutna wu Tombong Háasák.” ¹⁰Wáina imóngga ále nahára ma násutnándalák ingga kiling muk.

¹¹Put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu enang waháरणyon sungngi nangga árát.

¹²Kulá iruk wáik watá Jesu kiling muráng, “Suring námátá put wa átaráng wata kinan kung hanin.” ¹³Wáina ing met, Jesu yá álo ingga yánán iruk wáik watá ámna waháरणan áráng hengga kung put wa áturáng wata kinan háuráng. Put káwan táwi wata sale yáni wu 2000 watá hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hára hitangga kung umi pátum kinan hangga umi nangga kámuturáng.

¹⁴Wáina tát, ámna put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga kungga pingnga wa it kinan me ále wata kátu káin yánát ámna náráwa yá rina tunggafek ingga kakaya kuráng. ¹⁵Rám ámna náráwa yá Jesu yá átuk káin wa áwángga káuráng gu ámna iruk

wáik ká ep táená táng toliuk wawu sutná kándáng tánggánengga, nanaráná yá kándáng hálen, wahára putung áran, kangga pitáuráng. ¹⁶Kulá rendá wahára átang rahán yáni yá káuráng watá wu ámna iruk wáik ká ep táená wawu wáina wáina ingga áwuráng wa yánuráng, hang put tu wáina táeráng ingga hányon yánuráng. ¹⁷Kulá me pingnga wa narángga ámna náráwa yá ále ná sangga kung ingga sonson Jesu yolopon kiling muráng.

¹⁸Kulá Jesu málám bot ketnán áruk wahára wu ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk watá káman kunin ingga Jesu kiling muk. ¹⁹Enendu Jesu yá álo ingga ma inuk, ináku ing inuk, “Itya káin kung sipya kátu Táwi yá urákka narángga kutná táwi rina táng kamek wa wáina ingga yáininelák.” ²⁰Wáina inán du ámna watá kung Dekapolis ále káin wáina ingga Jesu yá kutná táwi rina táng muk wa yánángga kun ámna náráwa yá wa narángga ikik háramuturáng.

Náráwa máto kámurená yot náráwa ilalák mara iháng tárut táuk

(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹Rám Jesu yá bot ketnán umi pátum wa son hitik tángga kung numkálu átuk, wahára ámna náráwa yá kik hánám wa áwáng áwálák táuráng. ²²Wáina tát átnárán, miti itná yan ámna yáilá káman kutná Jairus watá áwáng Jesu kangga tulá hára imóngga hangga ²³ imóngga pahálá yot hánám kiling muk, “Uriwana máto yá kámutnándek. Ko áwáng ketya yá tánggatá álo hálangga tárutang há átnek.”

²⁴Wáina inán du Jesu yá watyot kun, ámna náráwa táwi hánám watá isutang kungga uying kákkárik táng mángga kuráng. ²⁵Kulá náráwa káman wahára átuk wawu yara 12 wata kinan yip-itná ya rámá rámá kungga rewe átnándak. ²⁶Málám dokta máro hánám

watán káin kun háláng imánin ingga tángngátaráng, enendu sut láwit táwi hánám imángngátaráng, me supmá kámuk hánám sáuk, enendu ilaláknká yá álo hálená ina ku ilalák watá táwi hánám wa hálangga átnándak. ²⁷ Málám Jesu yá wáina wáina tángngátak ingga met naránga ku, sárumá ya káwan táwi kungga áturáng wata kinan kung lapmá hálsák hára wa tánggáuk, ²⁸ náuta, “Na hánámá lapmá hálsák káin tángngáinet wawu há álo háleiné,” ingga naránga átuk wata. ²⁹ Waháranyon hánám sip pá hangga átnándak watá sálikngin málám sutná káin naruk ku sutná márawingga átnándak watá pukon sálikngingga kun, ³⁰ waháranyon Jesu yá naruk ku hálángngá kátu yá sangga kun málám hurik tángga kik táwi kunggaturáng wa yánuk, “Niyá nákkán lap tánggaek?”

³¹ Ing men disaepelná yá inuráng, “Kang, ámna náráwa kik hánám keháng rosingga koeráng, enendu ko ku melák, ‘Niyá nehánggaek?’ ingga melák.”

³² Wáina inuráng, enendu Jesu málám emá re niyá nehánggaek ingga áwálák hálangga kuk. ³³ Jesu yá wáina tán kangga náráwa ni ilaláknká yá álo hálen naruk, málám pitángga yángyáng pálak áwáng hárammá hulá hára turingga hangga wáina wu pálipuk ingga inuk. ³⁴ Wáina wáina ingga inán Jesu yá inuk, “Uriwana, naráng hákhátikka watá keháng tolek. Pahán láláp hára kuinelák, iná ilalák wawu pukon kepmaék.”

³⁵ Jesu yá wa inánga emá me tángga átnárán, ámna kámá miti itná yan ámna yáilá watán it káinnan dá áwáng inuráng, “Uriwaka wawu há kámutak. Márapmá watyot tiksa ma imindalák.”

³⁶ Wáina inát Jesu málám watán me wa kárámatingga há naruk, enendu ámna yáilá wa inuk, “Ma narángpak táindalák, ináku naráng hákhátik hára káto átnelák.”

³⁷ Wáina inánga málám yánán kámá yá ma isutang kuráng, ináku Pita, Jeims hang Jon, Jeims kulaná, watyot re kuráng. ³⁸ Yáni wu rám miti itná yan ámna yáilá watán it káin kung hangga Jesu yá kápuk ku huhumenman tángga kutkáyawát wa irawa hára ingmen tánggarát. ³⁹ Málám kung it kinan hangga yánuk, “Náuta wu kut me huhumenman ná tángga átkoeráng? Nangge náwu ma kámurak, ináku ruhángga átak.”

⁴⁰ Wáina yánán watá yut mángga árát málám yánán erek ingmen kep káin hat, naning maming got disaepelná káman áturáng wa ihángga nangge ting sat átuk wakáin kung háuráng. ⁴¹ Málám hang nangge wata ketná hára tángga inuk, “Talita kum” (wawu ing “Náráwa kimo, no kanet ‘Táruulák!’”). ⁴² Waháranyon hánám náráwa máto watá tárutang kung áwáng tán kangga ikik hánám háramuturáng. Náráwa kimo wawu yaraná wu 12. ⁴³ Waháranyon málám sungngi kámá imát náik ingga yánánga ku kungga kámá wáina táek ingga ma yáyánáya olet yáni máuk.

Profet tu itná hulá hára kutná árená muná

(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

6 Kulá Jesu málám rehára átuk wa sangga itná hulá káin disaepelná watyot kuráng. ² Rám Sabat tá áwáng hiuk hára wu miti itná káin Táwi yan me yánáng tolingga árán, urum táwi wa naránga áturáng wata kinan máro hánám bá yon háramutang me keke ing miuráng, “Ámna nátá nanará wawu rekáinnan ihuk? Nanará álosim náwu niyá imuk ngáya tángga tárák hulá hulá wa hányon tánggoek? ³ Náwu kapenda me náut? Náwu Maria nanggená Jeims, Josep, Judas hang Saimon wata tat yáni me rina? Hang yitná ilommá nahára nányot há átnándamán.” Wáina mengga

kuk táng mángga watán me wa pálipuk ingga ma naruráng.

⁴Wáina met Jesu yá yánuk, “It yáni hulá me málámbán hun kinan me málámbán itná pahálá kinan rewe ku profet tu kut yáni árená muná.”
⁵⁻⁶Jesu málám naráng hákhátik yáni muná wa kangga hárámutuk, wata ku málám wahára ket tárák kámá táwi sim ma táuk, ináku ilalák mara yarákimo wahára ketná yá ihánggápán álo háli-uráng wa rewe. Wáina tángga Jesu málám itná itná kungga Táwi yan me wa yánáng tolingga átkuk.

Jesu yá disaepel 12 suring yámuk

(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

⁷Málám disaepelná 12 wa mantáng yámán áwát, iruk wáik yásusut watán háláng wa yámángga yará yará suring yámán kukuya ing yánuk, ⁸“Náut kámá káman kálu watán ma ihindaráng ináku to rewe ihineráng. Másáng ma ihindaráng, yák ma ihindaráng me sup kámá tumá kinan árát ma ihindaráng. ⁹Sendol re moneráng, iná sut tátámot tán hánámá kámá ma ihindaráng. ¹⁰It rehára ruhineráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sáineráng. ¹¹Iná it káman dá herongnge ma táng sámángga ma sáhená yan tárák árát, me sándán me ma narát, wawu háram sáni káin káwak káhumá wa káting halit wahára han du kuineráng, watá ku watyot me yá átak háleinek,” ingga yánuk.

¹²Kulá disaepel watá hangga kungga pahán hurik táineráng ingga áмна náráwa yánángga kuráng. ¹³Yáni waku iruk wáik táuppon yásut yámángga ilalák mara táuppon oel kulingga kuháng yámángga ku ilalák yáni háranan iháng tárut tángga kuráng.

Jon Umi Kuháng Yámamá wa salá ták maruráng

(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴Kulá Jesu kutná yá táwi hánám hálangga kungga árán du King Herot tá rina rina tunggafengga átuk wa naruk. Kátu kámá yá wu ing mengga kunggarát, “Jon Umi Kuháng Yámamá kámutuk watá son hám tárutuk wáina hárendu ket tárák hulá hulá tátáyan háláng wawu wahára átak.” ¹⁵Kulá kátu kámá yá wawu Elaija ingga menggaturáng, iná kátu kámá yá wu profet uláp hánám átkiuráng waháranan ina ingga menggaturáng.

¹⁶Iná Herot tá ku wa narángga wu ing miuk, “No yáne Jon salá maruráng watá son tárutuk!”

¹⁷Jon wawu huphuráp Herot málámbá yánán kung ket tángga hárotang táng it káto kinan tiuráng. Wa táuk wawu náuta kulaná Filip áwáná Herodias wa Herot tá áwáná ya tán, ¹⁸wata ingga ku Jon dá ing mengga sonson tángga árán, “Herot ko kulakka áwáná áwáka ya táulák wawu kandák.” ¹⁹Wáina inángga sonson tángga áwán du Herodias yá pahálá kuk hánám naráng mángga áwánggiuk, enendu utkámut tátáyan kálu kámá ma tunggafenggiuk, ²⁰náuta Herot tá Jon da naráng mánggiuk wawu áмна kándáng rongrongngá, wata ku Jon da hányon pitáng mángga kándáng hánám pinná tánggiuk. Rám Herot tá Jon dán me naránggiuk hára wu naráng yakyawák tángga narángpak hánám tánggiuk, enendu son Jon dán me nanará ya wu kikiná naránggiuk.

²¹Pukon da ku Herodias yan rám álosim káman dá áwuk wawu Herot tá tunggafiuk watán rám. Wata ku umi sinak maming táwi tátáya kapman dán áмна yáin yáni me tewe áмна yáin yáni watyot ále Galili yan áмна yáilá wa

iháng uyiuk. ²² Rám wata kinan du Herodias uriwa yá áwáng rahán yáni hára wa táit pánáp tángga árán Herot yot ámna hulá hulá watá kangga álosim naruráng. Wáina hárendu king gá náráwa wa inuk, “Ko náuta kámá naránga naninelák wawu no há hánám kaminet.” ²³ Ing inánga me káto hánám mengga miuk, “Pálipuk hánám ko náuta naránga naninelák wawu no há kaminet wata tárakngá ku ále káwak no pinna táet wa huk tángga numkálu kamánggem wáina.”

²⁴ Wáina inán náráwa málám hangga kuk ngáyá kung maming inuk, “Náut nanamáya ininet?”

Ing inán maming gá inuk, “Jon Umi Kuháng Yámamá wata yáilá ya naret,’ ingga ininelák.”

²⁵ Wáina inán náráwa málám sokmuná hánám son kung king inuk, “Nák ku ko kula pálik hánám nahára Jon Umi Kuháng Yámamá wata yáilá wa tera hára tingga táng áwáng naminelák ka naret.”

²⁶ Wáina inán king gá narángpak táwi hánám táuk, enendu me káto hánám mengga inuk me ámna yáilá sungngi nanaya áwuráng wata rahán yáni hára hárendu milunná ma yaliuk. ²⁷ Ináku wahápanyon yáup ámnaná suring mán Jon yáilá tángga áwáwáya kuk. Ámna watá kung Jon it káto káin átuk wakáin salá ták maránga ²⁸ táng tera hára tingga táng áwáng náráwa wa imán watá táng kung maming imuk. ²⁹ Wa naránga Jon dán disaepel yá áwáng tambun wa táng kung tanggán káin usuráng.

Jesu yá ámna 5000 wa sungngi sing yámuk

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Aposel kuráng watá átkut sálin áwáng Jesu rupmá áwálák átang wáina wáina táumán me wáina yánáng toliumán ingga erek ingmen inuráng.

³¹ Rám ore wahápanyon du ámna náráwa watá táup hánám kung áwáng tángga árát tu Jesu yá aposelná yot sungngi yáni nanayan tárak muná hárendu yánuk, “Sáni re hánám áwát nákkot kungga ále rákit kangga wakáin sek naráin.”

³² Ing yánánga yáni re hánám bot hára áránga ále rákit káman káin kuráng. ³³ Enendu táup hánám bá há kápuráng wáina hárendu wakáin koreráng ingga há naránga it ále ore wakáinnan watá háram kálu hururung ingmen watá kálak kung hiuráng. ³⁴ Jesu yá kung hengga kápuk ku ámna náráwa táup hánám watá árát kápánga urák yáni naruk, náuta sipsip márum yáni muná ina hárendu málám Táwi yan me táwi hánám wa yánáng toliuk.

³⁵ Kulá it tá há yonyon tin kangga disaepelná yá áwáng inuráng, “Nákáin du ále páliná muná káin átnáne há yonyon tek. ³⁶ Wáina wata ku ámna náráwa álo suring yámátá it kámá káin há yáni kungga sungngi yáni kangga yungga nanggalát me?”

³⁷ Ingga inát Jesu yá yánuk, “Náut kámá nanayan wawu sáni kangga yámineráng.”

Ing men watá inuráng, “Ámna káman dá yáup yap 8 tángga sup ihángngátak, wáina watá ku álo kung másáng yungga yámátne nanggalát.”

³⁸ Ing met Jesu yá yánuk, “Másáng tum pa rina tá átaráng ingga kaniráng.”

Ing men kungga kangga ku inuráng, “Másáng tum 5 hang káut yará yá átaráng.”

³⁹ Wáina inát tu Jesu yá yánán ámna náráwa wa disaepel yá iháng urum kámá kámá tit kepeng álo kámá hára wa putung háuráng. ⁴⁰ Kulá putung áturáng wawu urum kámá 50 kámá 100 wáina wáina re áturáng. ⁴¹ Wáina árát Jesu málám másáng tum 5 watyot káut yará wa ihánga átang alek kálu hálangga

Táwi yan káin sáponga tángga másáng wa hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámánga kut, málám káut yará wa wáinanyon tángga yámán kámuk ting yámánga kuráng. ⁴² Wa yámát nangga kámuk hánám kawin yáni hahatin, ⁴³ disaepel yá másáng me káut káhumá áturáng wa iháng rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng. ⁴⁴ Iná ámna náráwa sungngi wa náuráng wata sale yáni wu táup hánám, iná 5,000 wawu ámna sale yáni re.

Jesu yá umi ketnán yángyáreng kuk

(Mat 14.22-36; Jon 6.16-21)

⁴⁵ Kulá waháranon Jesu yá disaepelná sokmuná kuniráng ingga suring yámán watá kálak umi pátum numkálu it Betsaida káin kukuya bot ketnán áránga kut, málám ámna náráwa urum wa yánán sansan tángga kuráng. ⁴⁶ Watá kung hálit kápánga málám ále yáilá álatná káin sáponga tátáya áruk.

⁴⁷ Rám it tá pup táuk wakálu ku bot tá umi pátum táitná káin kung-gatuk, iná Jesu yá ku málám re ále yáilá káin há átuk. ⁴⁸ Málám hálenga kápuk ku iruk mamíng táwi hánám há-singga árán du disaepelná yá pul tángga kukuya iháng husingga árát. It háiháiya kálu málám umi ketnán yángyáreng iháng hátin ingga tángngárán du, ⁴⁹ disaepelná yá hálenga káuráng gu umi ketnán tangtareng áwánga árán yáni wu kangga utni ingga ohok táuráng, ⁵⁰ náuta disaepel kámuk kangga pikpito hánám naruráng, enendu waháranon ing yánuk, “Káto háleineráng! Náwu na áwet. Ma pitáindaráng.” ⁵¹ Wáina yánánga málám áránga bot ketnán káin kun waháranon iruk watá sangga hang náng ingmen árán kangga ikik

hánám háramuturáng, ⁵² náuta nanará yáni yá kándáng ma naráng rákit táuráng háleendu másáng gá sambe tiuk wata wu manyon naráng hátiuráng.

⁵³ Kulá yáni wu umi pátum wa hitik tángga Genesaret káin kung henga bot wa wahára puting sat átuk. ⁵⁴ Kulá bot káinnan dá sangga káwak káin háuráng waháranon ámna náráwa yá Jesu kangga há naráng hátiuráng. ⁵⁵ Wáina háleendu yáni waku hururung ingmen it yáni it yáni kungga ilalák mara wa iháng kangkang hára tingga ihángatang Jesu yá rehára átak wa nangraráng wakáin kunggiuráng. ⁵⁶ Hang ále rehára rehára kunggiuk wahára wu itná itná kámuk it yáilá me it nanggená waháranan dá ilalák mara iháng áwáng urum komená yáni hára tingting tánggiuráng. Wáina ting sat árán du kiling mát tu álo san watá lapmá ilungngá re kimo táng-gagaya, iná niyá wáina há tánggang-giuráng wawu há álo hálenggiuráng.

Rongrongngá yot tu rongrongngá muná ya me táuráng

(Mat 15.1-20)

7 Rám káman Farisi yot lo yan tiksa yá Jerusalem káin átang áwuráng watá áwáng Jesu kang áwálák tángga ² kápuráng gu Jesu yan disaepel kátu yá ket yáni kálak ma yawolená^{††} sungngi nangga árát. ³ Farisi me Juda kámuk wawu tátáwi yáni yan kálu káman wáina isutnándaráng wawu ing, rámá rámá ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, iná ket yáni ma yawolená sungngi ma nangngátaráng. ⁴ Rám maket komená sangga it káin áwángngátaráng hára wawu áwáng ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, me tátáwi yáni

^{††}7:2 Rám disaepel kátu yá ket yáni ma yawolená sungngi nangga áturáng wawu Farisi yá kápát tu Táwi rahálá hára rongrongngá ma háliuráng. Rongrongngá ma háliuráng wawu ket káin wata ma miuráng, ináku Juda tátáwi yáni yan me páilák uyená hitik táeráng ingga wata miuráng.

yan kálu hulá hulá isurená wa isutnándaráng. Kálu káman du ing kap me umi káranngá me tipot yanyawon táená wa.

⁵Wáina hálenđu Farisi yot lo yan tiksa watá Jesu inuráng, “Rina tángga ku disaepelka yá tátáwi náni yan kálu wa isutang ket yáni rongrongngá ma hálen sungngi nanggoeráng?”

⁶Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Ámna kusakngá sánda puk hánám Ánutu yá profet Aisaia inán kándáng hánám ing mengga uyiuk:

‘Ámna náráwa náwu milun dá re meng toling namángngátaráng,
iná pahán yáni wu nepmang kung mulangán hánám átaráng.

⁷Hánámá sut tá re nanáng sákngingngátaráng,
hang me mengngátaráng wawu ámna yan meng rákit mená wa rewe Táwi yan me ina yánángngátaráng.”[†]

⁸Sándu Ánutu yá meng rákit me tiuk wa sat kun du ámna nangge yan kálu wa re káto tángga átkoeráng.”

⁹Hang ing yánuk, “Sándu álo kámá hánám ing tánggoeráng! Ánutu yan meng rákit me wa iháng numkálu tingga ku ámna sánin kálu wa rewe isutang átkoeráng! ¹⁰Kulá Moses yá ing miuk, ‘Mam nan sáni ya tárang káin átneráng,’[¶] iná, ‘Niyá naning maming me wáik yáinnek wawu utkámút táineráng.’^{§§} ¹¹Enendu, ket tárak sáni wawu hulá kámá. Sándá ku ing mengngátaráng, ámna káman dá naning me maming ing yánánggim, ‘Sup me kutná kutná náwu sán sámángxgem, enendu Ánutu yan pingnga ingga há miut, wata ku ma sámíndát,’ ¹²wáina tángga ku sat naning me maming ma háláng yámángngátak. ¹³Wáina tángga ku tátáwi sáni yan kálu wa uying sat áwán Ánutu yan

me wa táng hang tinggoeráng, hang kálu wáinanyon nukngá kámá hányon tánggoeráng.”

¹⁴Hang son Jesu yá urum táwi wa mantáng yámán mállámbán káin áwát yánuk, “Sán kámuk nákkán me ná káramatingga kándáng hánám narineráng. ¹⁵⁻¹⁶Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa káman da kinan hangga watá tán mukmuro pálak ma hálengxgim, ináku náutá ámna me náráwa kinan káinnan dá áwáng kep káin hangngátak watá tán du mukmuro pálak hálengxgátak.”

¹⁷Kulá máriya urum táwi áturáng wa sangga kung it kinan háuk, wahára ku disaepelná yá me tárakngá wa yánuk wata hulá nanaráya ináng suliuéráng.

¹⁸Wáina ináng sulit Jesu yá yánuk, “Sánda nanará sáni muná yon me? Ing wa ma kangngátaráng me? Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa sut kinan hangngátak, watá tán ámna me náráwa watá mukmuro pálak ma hálengxgátak. ¹⁹Náuta watá kung pahán kinan ma hangngátak, ináku kung kombán káin hangga ku kámun kálu ámna nangge sut sangga kep káin kungngátak.” (Wa men du disaepel yá naruráng sungngi kámuk hánám wawu rongrongngá.)

²⁰Waháranyon kungga ku ing miuk, “Náutá ámna me náráwa sut kinan átang áwáng kep káin hangngátak watá tán du mukmuro pálak hálengxgátak.

²¹Kulá ámna me náráwa pahán kinan nan dá áwáng hangngátak ku nanará wáik, márámamák, manek, ámna nangge utnut, náun áwán dá ámna náráwa nukngá yot márámamák tátá, ²²há árán nukngá ya mengmeng, ket tárak kandák kámá yáyále, me kusák,

[†]7:7 Aisaia 29.13

[¶]7:10 Son Ihuk 20.12; Lo 5.16

^{§§}7:10 Son Ihuk 21.17; Pris 20.9

put ang gán ket tárák, kápáng naknarák, mengmán mengmán, kaya narátá arená háhále, hang hohonáyan ket tárák. ²³Wáina watá hánám bu pahán kinan nan dá áwáng hangga ámna me náráwa táng wáik tángngátak.”

Fonisia náráwa yan naráng hákhátik
(Mat 15.21-28)

²⁴Jesu yá ále wa sangga Tair ále káin kuk ngáyá kung it káman da kinan kung hangga ku káman dá Jesu wáina átak ingga nanará watá taktak mán kilak árin ingga átuk, enendu kilak átnát tán tárák muná. ²⁵Kulá náráwa káman uriwa iruk wáik ká ep táená watá Jesu yá wáina áwek ingga pingnganá naránga waháranon áwáng hárammá hulá hára tulá hára imánga turingga háuk. ²⁶Náráwa wawu ále Fonisia Siria káwak káin tunggafiuk, iná málám wawu hun Juda waháranan muná. Watá áwáng iruk wáik ká uriwa ep táená wa isurátá kuik ingga Jesu kiling muk.

²⁷Wáina inán Jesu yá inuk, “Hulát-ingga hánám bu satá nange yá náuta nareráng wa kálak naniráng. Nange yan sungngi wa iháng ang yáni yámátne kándáng ma háleindák.*”

²⁸Ingga Jesu yá inán náráwa watá miuk, “Pálipuk, ámna hulá, enendu ang gu tebol tarang káin nange yá sungngi náená káhumá watá hat hányon nangngátaráng.”

²⁹Wáina men Jesu yá inuk, “Wáina melák wata ku álo kung. Iruk wáik wawu uriwaka sangga há koek.”

³⁰Kulá náráwa wawu hangga itná káin son kungga káuk ngá ku uriwa wu iruk wáik ká sangga kun kome hára hang pándák árán.

Jesu yá ámna káman kárámanná tungngá, mená muná wa táng toliuk

³¹Kulá Jesu yá Tair ále wa sangga Saidon ále kálu kungga hangga Dekapolis ále kálu kungga umi pátum Galili káin kung hiuk. ³²Wakáin kungngarán ámna káman kárámanná tungngá yot tu meme tátáya táng husingngátak wa engotang áwuráng ngáyá áwáng Jesu rupmá hára sangga ketná yá ámna wa tánggagaya kiling muráng.

³³Wáina inát Jesu málám ámna wa engotang urum táwi wa yápmangga kep sim kungga ketná kálongngá numnum iháng kárámanná hinangngá numnum ihánggápangga, son alupmá murán ketná káin han táng ámna watá eláknngá káin tánggangga ³⁴málám hálen alek kálu árán pahálá yot uráknngá naránga irukngá uyingga inuk, “Efata!” (wata hulá ku ing, “Yaling!”[†]). ³⁵Wáina tán rám waháranon ámna wata kárámanná yá ruwarán eláknngá yá álo hálen wahára átang gu hiták meme tánggatuk.

³⁶Kulá wahára átang Jesu yá olet yáni káto hánám tángga ni kámá káman ma inindaráng ingga yánánga sonson táuk, enendu ámna náráwa yá meng isurát kungga táwi hánám háliuk. ³⁷Ámna náráwa yá wa naránga ikik hánám háramutang ing miuráng, “Kutná kutná wu kándáng hánám wa tánggoek. Watá tán káráman yáni tungngá yá ruwarát, me yáni muná yá meme tánggoeráng.”

Jesu yá ámna náráwa 4000 wa sungngi sing yámuk

(Mat 15.32-39; 16.1-4; Luk 12.54-56)

8 Rám ore wahára ámna náráwa urum táwi kámá yá áwáng árát, Jesu yá wa kápán sungngi yáni muná hálen dis-

*7:27 Me táráknngá ‘nange’ ya mek wawu Juda ámna náráwa, iná ‘ang’ ga mek wawu ámna náráwa káwak kámá káinnan. Juda yá ámna náráwa kámá káinnan wawu ‘sándu ang’ ingga yánángngátaráng.

†7:34 Me Aramek kálu “efata” wata hulá nukngá wawu “ruwalák”.

aepelná mantán áwát yánuk, ²“Ámna náráwa náta áwáng nákkot árát rám kaláhu hálek ka náut kámá kámá nanayan ma átyámák, wata ku urák yáni naret. ³Iná no hánámá hánám suring yáme kuineráng wawu kálu hára hálet yángom tin háineráng, náuta kámá wu kálu mulangán hánám áwuráng.”

⁴Wáina yánán disaepelná yá inuráng, “Enendu náwu ále rákit káin átaman, ni hánám bá ku sungngi tárák hára ihángga áwán yámátne nanggalát?”

⁵Wáina ingga met Jesu yá yánuk, “Másáng tum ba rina tá átaráng?”

Ing yánán, “Másáng tum bu 7 dá átaráng,” ingga inuráng.

⁶Wáina inát Jesu málám ámna náráwa wa yánán káwak hára wa putung hang árát, málám másáng tum ihángga átang sáponga tángga hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. ⁷Hang káut isikikimo yarákimo hányon árát, wata sáponga hányon tángga iháng disaepelná yámán watyot ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. ⁸Kulá ámna náráwa yá nangga álo náemán ingga kátu yápmat, disaepel yá kátu kátu wa iháng rápmám 7 wa tuwat hánám monduráng. ⁹Ámna náráwa sale yáni wu 4000 náut wáina watá árát suring yámán kut ¹⁰waháranon málám bu disaepelná yot bot ketnán árángga Dalmanuta ále kálu kuráng.

¹¹Farisi yá áwuráng ngáyá áwáng Jesu yot me inán kanán tángga ingirungnginin ingga ing inuráng, “Alek kálu nan tárák kámá náleng.” ¹²Ing inát Jesu málám narán márawin yánuk, “Náuta ku rám nátán ámna náráwa yá tárák yáyáleya nanángoeráng? No pálipuk ing sánin, tárák káman ma hánám káindáráng.” ¹³Wáina yánángga kung bot ketnán árángga son umi pátum hitik tángga numkálu kuk.

Farisi yot Herot tán yis ya me táránggá yánuk

(Mat 16.5-12)

¹⁴Rám disaepel yá bot ketnán kuráng wahára wu kalot yámán másáng kámá ma ihená kuráng, iná káman re yá ku bot kinan átuk. ¹⁵Kungga átang Jesu yá yánuk, “Kándáng gon átnéráng. Farisi yot Herot tán yis ya hálang rákit tánggatneráng.”

¹⁶Wáina yánán yáni inán kanán tángga ku miuráng, “Náwu másáng muná wata nánek.”

¹⁷Kulá Jesu málám wáina wata puk me táeráng ingga ku yánuk, “Náuta ku másáng muná wata mená tánggoeráng? Sándá pálipuk ma kangguráng me ma naráng hátingguráng? Pahán sáni wa káto me? ¹⁸Sándu rahán sáni pálak enendu ma kangguráng, me káráman sáni pálak enendu ma narángoeráng. Ket tárák rina rina tángngátat wawa sándá ma naráng hátingguráng me? ¹⁹Rám no másáng tum 5 wa 5000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina molát tuwaturáng?”

Ing yánán “12” ingga inuráng.

²⁰“Iná rám no másáng tum 7 wa 4000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina molát tuwaturáng?”

Ing yánán “7” ingga inuráng.

²¹Kulá Jesu yá yánuk, “Wáina kangga ku rina tángga kámá ma re naráng hátingguráng?”

Jesu yá ámna rahálá kunángngá tánggá toliuk

²²Kulá it Betsaida káin áwáng árát ámna náráwa urum káman dá ámna rahálá kunángngá káman engotnawáng tánggang ingga Jesu kiling muráng. ²³Wáina inát Jesu málám rahálá kunángngá wa ketná hára tángga it kapme wa sangga kep káin kung átang ámna wata rahálá káin alupmá

murangga ketná yá tángganga inuk, “Náut kámá kámá hálangga káelák me?”

²⁴ Ing inán ámna watá hálang san kun miuk, “Ámna náráwa kápet tu káráp pá ina kung áwáng tángga árát.”

²⁵ Wáina men Jesu yá son ketná iháng ámna wata rahálá numnum tin rahálá yá rongronggá hánám hálangga kándáng arená wáina hálen kutná kutná wa kándáng kápuk. ²⁶ Wáina tán Jesu yá itná ya suring mán kun ing inuk, “Kungga it kapme táwi káin ma átkuindalák.”

Pita yá kák ku wa ingga Jesu inuk

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jesu yá disaepelná yot yáni wu kungga it yáilá Sisaria Filipai watán it nanggená kinan kinan átningga ku kálu hára kunggang gu yánáng suliuk, “Nákka ámna náráwa yá ni ingga menggoeráng?”

²⁸ Ing yánán watá inuráng, “Kámá yá ku ‘Jon Umi Kuháng Yámamá,’ ingga menggoeráng, iná kámá yá ku ‘Elaija,’ ingga menggoeráng, iná kámá yá ku ‘profet nukngá’ ingga menggoeráng.”

²⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?”

Wáina yánán Pita yá miuk, “Kák ku Ánutu yá ámna suring mán hangga ámna náráwaná son iháhaya miuk wa.”

³⁰ Wáina inán Jesu yá ni kámá kámá wáina ingga ma yánindaráng ingga káto táng yámuk.

Jesu yá kámutang son tárutnek wata yánuk

(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Kulá Jesu málám disaepelná yot átang gu Ámna Nanggená wawu sut láwit táwi hánám narinek, me ámna yáilá, lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá táng kep tit utkámut táineráng ngáyá rám kaláhu átang gu son tárut-

nek ingga wáina yánuk. ³² Málám me wa hiták hánám yánán kangga wata ingga Pita yá engot hang kep kálu átang me táng muk.

³³ Enendu Jesu yá hurik tángga disaepelná kápángatang Pita me táng mángga miuk, “Satan, sárumna káin kung! Kák ku Ánutu yan nanará wa ma isuralák, ináku ámna yan nanará isutalák.”

³⁴ Wáina inángga ku ámna náráwa urum táwi mantáng yámán áwáng disaepelná yot árát tu yánuk, “Káman dá nák natnasut ta ku málámbán pahán wa sang hálingga málámbán maripong sungga tángatang gu nák nasutnek. ³⁵ Iná niyá málámbán átkuku wata narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek, iná káman niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga átkukuná wa sáinek wawu átkukuná watá ma muná kuindák. ³⁶ Ámna káman dá káwak kán kutná kutná álosim erek átmánggim, enendu átkuku sásáliná muná wa ma tánggim, wahára ku kutná kutná watá ku rina hánám hálang imánggim?

³⁷ Irukngá watá átkuku tátáya narángga wata yumnakngá Ánutu náut imánggim? ³⁸ Rám nátán ámna náráwa wawu ámna mukmuro hang Ánutu ya kalot yámená. Sán háranan káman dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim, máriya rám kálu Ámna Nanggená yá Naning gán yamá hálangngá pálak wata kinan angeloná káungá watyot áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim.”

9 Hang ing hányon yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átnárát Ánutu yan átkuku watá hálangngá pálak áwán káineráng.”

Jesu sutná yá hulá kámá háliuk

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Rám 6 átang gu Jesu yá Pita, Jeims hang Jon yángotang ále yáilá hásák

táwi káin yáni kámuk hánám wa árang áturang. Árang wakáin átang gu kondon yáni kálu sutná watá hulá kámá hánám wa hálen káurang. ³ Kutná kutná tánggánengga átuk watá hakokowak hánám sireretná pálak háliurang, wawu káwak ketnán ámna káman dá tán wáina ma tunggafenggam. ⁴ Átang kangngárát tu waháरणon Moses káling Elaija yá kondon yáni kálu wa tunggafengga Jesu yot me inán kanán tánggaturang.

⁵ Wáina kangga Pita yá Jesu inuk, “Tiksa, nánda nahára átamán wawu álosim hánám, wata ku sima kaláhu usinemán, káman kákkán káman Moses yan hang káman Elaija yan.” ⁶ Disaepel kaláhu wawu pikpito hánám narangga áturang, wata ku Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.

⁷ Wáina men átnárát mukam bá tunggafengga áwang iháng támotuk, wata kinnan du me káman ing áwuk, “Náwu nák Nanggena, no wata kikiná hánám naret. Watán me narinerang!”

⁸ Wa narangga waháरणon hálang sulingga káurang gu ni kámá káman yáni yot wahára wu ma áran káurang, ináku Jesu yá re wahára áran káurang.

⁹ Rám ále yáilá káin átang áwang hanggaturang wahára wu Jesu yá me káto mengga ing yánuk, “Náut káerang wawu ni kámá káman ma hánám inindarang, ináku árát kungga Ámna Nanggená yá kámurená háranan tárutnek.” ¹⁰ Wáina yánán yáni waku rina káurang wa sat yáni yot re áran du “kámurená háranan dá tárutnek” wata hulá ya yáni inán kanán táurang ¹¹ ngáyá ku ing ináng sulieurang, “Náuta ku lo yan tiksa yá menggoerang Elaija yá kálak hánám áwinek?”

¹² Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk Elaija yá kálak áwang kutná kutná wa kámuk son iháng tolinek. Enendu me káman ing uyená átak wa

háting márak tángga narinerang. Ámna Nanggená wu láwit táwi hánám wa narinek me wa kat hánámá háleinek. ¹³ No ing sánin, Elaija wu há áwuk wahára ámna yá yánin pahán isutang rina rina wa há táng murang, wawu Ánutu yan me hára wata rina uyená wa isutang.”

Jesu yá nangge káman iruk wáik pálak wa táng toliuk

(Mat 17.14-23; Luk 9.37-45)

¹⁴ Disaepel nukngá yá áturang wakáin áwang hengga kápurang gu ámna náráwa táwi hánám watá iháng áwálák tánggarát lo yan tiksa yá watyot menmen tánggarát, ¹⁵ ámna náráwa táwi watá Jesu yá áwang hen kangga ku waháरणon ikik hánám háramutang kang memeya rupmá káin hururung ingmen kurang.

¹⁶ Kut Jesu yá yánuk, “Náuta menmen tángga átkoerang?”

¹⁷ Ingga yánangga átnarán ámna káman urum táwi wata kinnan átuk watá topmá inuk, “Tiksa, no nanggena iruk wáik ká ep tángga milunná pop táená wa engotang áwet. ¹⁸ Rám rina hára watán rám hálangngátak wahára wu káto tánggatang táng san káwak hára han máta sángátin áran pululu yá árang hekhek tángga sutná yá kándang nangga átnándak. Isutnirang ingga disaepelka yánet, enendu tát men sáerang.”

¹⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “Ámna náráwa sándu narang hákhátik sáni muná. Sányot rám rina átkuinet? Rám rina sándá márappmá naminerang? Nangge wa tángga nákkán káin áwánirang.”

²⁰ Wáina yánán nangge wa tángga Jesu yan káin áwát iruk wáik watá Jesu káuk hára wu nangge wa tán hárikhárik tángga áran háting san káwak hára hangga kinkiwon tángga pululu yá máta kálu árang hekhek tánggatuk.

²¹ Wa kangga Jesu yá nangge wata naning inuk, “Rina hára hulátingga wu tárak ing tángga áwuk?”

“Nangge kimo háरणyon hulátiuk,” ingga naning gá inuk. ²² “Rám kámá wu háting se káráp káin me umi káin hangga kámurik ingga tángngátak, wata ku ko álo rina kámá tánggim me, urák náni naránga álo háláng námánggim me rina?”

²³ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku wáina melák, ‘Ko álo me’? Káman niyá naráng hákhátik hára átnek wawu kutná kutná erek álo táinek.”

²⁴ Wáina men nangge wata naning gá waháरणyon mantáuk, “Naráng hákhátikna wu átak, enendu isikimo, wata ku ko háláng namánga tátá táwi háleinek.”

²⁵ Jesu yá káuk ku ámna náráwa táup hánám watá wakáin hururung re uyingga kut wata tángga ku málám iruk wáik wa me táng muk, “Kák ku káráman yot milun mátap yongutut watán iruk, no kanet nangge wa sangga áráng hengga kungga ku son áwáng waháरणyon ma háindalák.”

²⁶ Wáina inán iruk wáik watá mantáng pilingga hárikhárik táwi hánám tángga nangge wa sangga áráng hengga kuk. Ámna náráwa táup táwi yá kat tambun dá ina áran du nangge wawu há kám utak ingga káuráng. ²⁷ Enendu Jesu yá ketná hára tánggatang táng hip tángga san hetang átuk.

²⁸ Wata torong hára it kinan kung hangga yáni kámuk hánám átang gu disaepel yá Jesu inuráng, “Rina ta ku nánda ma isurátne kuk?”

²⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wáina wawu sáponga hára re kungga ku watá áráng hengga kuineráng.”

³⁰⁻³¹ Kulá yáni wu ále wa sangga Galili kálu kuráng, wahára wu Táwi yan me wa disaepelná re yánáng tolinggatuk, wata ku wakálu átaráng ingga káman dá na-

nará wata Jesu yá taktak muk. Wata kinan ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hára tit utkám utkám táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.” ³² Wáina yánuk enendu disaepel yá wáina wata nánek ingga ma naráng ruwat táuráng, me wata hulá ya ináng susuliyá wu hányon pitáuráng.

Niyá ku máta ya átnek?

(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Rám káman it Kapaneam káin áwáng hiuráng wahára wu áwáng it káman da kinan átang gu Jesu yá yánáng suliuk, “Kálu káin náuta menmen tángga áweráng?” ³⁴ Kálu káin du niyá máta átgim ingga mengga wata menmen ná tángga áwuráng, wata ku mátan ma táená áturáng.

³⁵ Kulá putung átang gu Jesu yá disaepelná 12 wa mantán áwát tu yánuk, “Iná káman dá máta átnát ta naránga wu málám táng mári pukon da tingga kámuk kán yáup nangge hálangga átnek.”

³⁶ Wáina yánánga Jesu málám nangge kimo káman táng áwáng yáni yot ting san áran poláng mánga átang yánuk, ³⁷ “Káman niyá nák kutna hára nangge kimo ná táng álolo táinek wawu nák neháng álolo táinek, hang káman niyá nák neháng álolo táinek wawu nák neháng álolo ma táindák, ináku niyá nák suring namuk wata táng minek.”

Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk nání

(Mat 10.42; Luk 9.49-50)

³⁸ Kulá Jon dá Jesu inuk, “Tiksa, nánda káumán du ámna káman dá kák kutya hára iruk wáik yásutang áran, kangga wáina ma táindalák ingga káto táng mumán, náuta wawu nánda nánán tombong muná.”

³⁹⁻⁴⁰ Wáina men Jesu yá miuk, “Ma káto táng mindaráng. Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda

nuk náni, wata ku ni kámá káman nák kutna hára ket tárák hulá hulá táinek watá torong hára nákka me kandák kámá ma meindák. ⁴¹No pálipuk hánám ing sánin, káman niyá nákka naránga sáhán sán du Son Iháháyan Ámna watán pingnga hálen umi kátang sáminek wawu wata yumnakngá watá ma yakyawing mindák.

**Kutná kutná tán náni
mukmurinemán**

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴²“Hang sup maming táwi táng kák sala hára putingga sat kung táp kinan hangga há kámutgim enendu kákkán márappmá wawu isikimo. Iná ko tátá nangge kikimo naráng hákhátik yáni nák hára átak waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu kákkán márappmá wu maming hánám táwi. ⁴³⁻⁴⁴Hang ketya káman dá kangorán kandák tángga wu wa maránga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku ketya káman re yá wu álo kámá, náuta ketya yará pálak árán kung sup pora káráp lánggop sásáliná muná kinan háilon. ⁴⁵⁻⁴⁶Hang háramya káman dá kangorán kung kandák tángga wu maránga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku háramya káman re yá wu álo kámá, náuta háramya yará pálak árán keháng sat kung sup pora kinan háilon. ⁴⁷Hang rahála káman dá kangorán kandák tángga wu rahála káman wa holengga satá kuinek. Kungga Ánutu yan átkuku kinan hahaya ku rahála káman re yá wu álo kámá, náuta rahála yará pálak árán keháng sat kung sup pora káin háilon. ⁴⁸Sup pora ‘watán umbeng wawu ma kámutnándaráng,

me káráp lánggop wawu ma sálikngindák.”[‡]

⁴⁹Táwi yan káin towet sinin ingga ku sol tingga ku táng káráp singngátaráng. Ámna náráwa kámuk ku wáinanyon háleineráng.

⁵⁰“Sol tu álosim hánám, enendu rám kikngá watá sálinek wahára wu rina tátá wu kikngá yá son tunggafeinek? Ka tátá sol yá ina átnek, me nangge nuknukka yot orek sáni hára pahán káman re átneráng.”

**Jesu yá náun áwán dá
honhoren tátá wata miuk**

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

10 Kulá Jesu yá ále wa sangga Judia ále kálu kungga Jodan umi wa hitik tángga kung numkálu árán du ámna náráwa táwi hánám watá watán káin áwáng het tu málámbá tángngá-tak wáina son Táwi yan me wa yánáng toliuk.

²Wáina tángga átnarán du Farisi kámá yá áwuráng ngáyá ku ingirungngingiya ináng suliuwáng, “Nánin me páilák wahára ámna káman dá áwáná isutgim wawa kándáng me?”

³Wáina inát Jesu yá yánuk, “Moses yá me páilák rina sánuk?”

⁴Wáina yánán watá inuráng, “Moses wu ing miuk, ‘Ámna yá papia kátu kimo sansan tátáyan uyingga náráwa imángga ku álo isurán kuinek.”

⁵Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Tátáwi sáni yot sándu yáin sáni wu káto hánám, wata ku Moses yá meng rákit me wa uy-iuk. ⁶Enendu hulátingga hánám Ánutu yá kutná kutná iháng tunggap táuk, waháranyon ‘ámna me náráwa iháng toliuk.”[¶] ⁷“Wáina wata ku ámna yá nanging maming yápmangga áwáná yot káman hálengga, ⁸yará watá sut káman

[‡]9:48 Aisaia 66.24

[¶]10:6 Hulá 1.27

háleinemálák.⁸ Wáina wata ku yándin yándin ma átnándamálák, ináku káman hánám re átnemálák.⁹ Wata tángga wu Ánutu yá náut iháng tántápin táuk wawu ámna yá ma káting rákit táindaráng.”

¹⁰ Kulá it kinan áturáng wahára wu disaepel yá wata son Jesu ináng suliuráng. ¹¹ Inát tu yánuk, “Káman niyá áwáná isutang náráwa nukngá táinek wawu áwáná kakngá wa pahálá táng wáik tángga málámbá márámamák kálu wahára kung hang átnek. ¹² Hang káman niyá nálulá isutang ámna nukngá táinek wawu márámamák há táinek.”

Jesu yá nangge kikimo yápmat nákkán káin áwániráng ing miuk

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Rám káman ámna náráwa yá nangge kikimo ihángga Jesu yá ihánggápik ingga watán káin áwángngárát, disaepel yá me táng yámuráng. ¹⁴ Wáina tát kápánga Jesu málám pahálá wáin yánuk, “Sat nangge kikimo watá nákkán káin áwániráng, ma kung háting yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu ámna niyan pahán dá nangge kikimo ná ina átnek watán. ¹⁵ No pálipuk ing sánin, káman niyá Ánutu yan átkuku wa nangge kikimo yá tángga átaráng wáina ma táindák, wawu kung átkuku wata kinan ma kung háindák.” ¹⁶ Wáina yánánga hang nangge wa iháng poláng yámánga ketná yá yáin yáni hára usáng hang tingga kuram táng yámuk.

Ámna kutná kutná ná pálak ká Jesu yot meme táumálák

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Jesu yá tárutang kálu hulátingga kunggatuk wahára ámna káman dá

hururung áwáng tulá hára imánga Jesu kondolá hára hangga inuk, “Tiksa álosim, rina tángga ku átkuku sásáliná muná wa táinet?”

¹⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku ámna álosim ing nanelák? Ni kámá káman álosim muná, Ánutu káman dá re ku álosim. ¹⁹ Meng rákit mená wu há narelák wa, ‘ámna ma utnándalák, márámamák ma táindalák, manek ma táindalák, nangge nukka ya me kusák ma meindalák, kámá iháng yakyawák tángga kutná kutná ma iháng yámindalák, hang nanya me mamya tarang káin re átnelák.’**”

²⁰ Wáina inán ámna watá inuk, “Tiksa, nangge kimo hára átang áwáng ná átat hára wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnándat.”

²¹ Wáina inán Jesu yá kan kikin inuk, “Kák ku náut kámá káman da re kesák táelák. Wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng yumnak tángga sup wa iháng ukuro átaráng wa yámánga ku ná nasutnelák. Wáina tángga ku alek kán átkuku álosim wa táinelák.”

²² Wáina inán naránga kurákmáta yá wáik hálen pahálá yá máravin hangga háná kuk, náuta kutná kutná ná táwi hánám átmuráng wata.

²³ Watá kun Jesu yá hálang kung disaepelná kárek kápánga yánuk, “Ámna niyá kutná kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku kinan haha wawu háláng hánám!”

²⁴ Jesu yá wa yánán naránga disaepelná yá hárámurát kápánga Jesu yá son yánuk, “Nángánanggena, Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu háláng hánám! ²⁵ Samap hinangngá hára kamel yá huruk kuku watán márappmá wawu maming táwi, enendu ámna kutná kutná

⁸10:8 Hulá 2.24

**10:19 Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng hátek.”

²⁶ Wa men naránga disaepelná yá ikik hánám háramutang yáni inán kanán tángga miuráng, “Kulá wáina wata ku niyá hánám bu átkuku sásáliná muná wa táinek?”

²⁷ Wáina met Jesu yá kárek hánám kápánga yánuk, “Ámna nangge yá rewe wu ma tátáyan, enendu Ánutu yá ku álo. Kutná kutná kámuk wawu Ánutu yá re ku álo táinek.”

²⁸ Wáina yánán Pita yá ing inuk, “Naráng, nándu kutná kutná náni erek hánám yápmang hálingga ku kák kasutumán!”

²⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, kámá niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga itná, yakukula, málám ilommá, mam-ing naning, yanánganangge, me ále háiná yápmáinek, ³⁰ wata tángga ku náut yápmáinek wata topmá 100 torong hára tingga yáminek. Rám ná átang kuinemán háरणyon Ánutu yá it me yakukulak, málám ilom, nan mam, nánganangge me ále hái táup hánám wa yáminek, hang kámá yá iháng káyam hányon táineráng. Kulá máriya rám kálu wu átkuku sásáliná muná wa táineráng. ³¹ Iná kámá rendá máta átaráng wawu mári káin háineráng, iná kámá rendá mári átaráng watá máta káin kuineráng.”

Jesu yá kámutang tátárut wata miuk

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Kulá Jesu málám kálu máta yárengga disaepelná yot árángga Jerusalem kálu kuráng. Disaepel wu narángpak pálak kunggarát tu ámna náráwa káman kuráng wawu

pingpitáng kungga átkiuráng. Kulá kunggangat gu Jesu yá son disaepelná 12 wa rewe iháng kung kep sim átang gu málám hára rina tunggafeinek wata yánuk. ³³ Ing yánuk, “Kaniráng, nán ná áwemán náwu árángga Jerusalem káin kuindemán, wakáin du Ámna Nanggená wawu táng pris yáin yáni me lo yan tiksa wata ket yáni hára tineráng. Watá wu táng me hára tingga utkámut tátáya me hárotneráng ngáyá wu son táng ámna ále kámá káinnan da ket yáni hára tineráng. ³⁴ Wáina tit tu watá ku ináng kekkek tángga alup yáni málámba ketnán uráhángga honggem bá utang táng kung utkámut táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.”

Jeims káling Jon dá náuta narumálák wa Jesu inumálák

(Mat 20.20-28)

³⁵ Kulá Sebedi nanggená yará, Jeims káling Jon, watá Jesu yan káin áwáng ing inumálák, “Tiksa, nátá rina táng nánámáya kaninemát wa isutang ko wáina hánám táng nánámáya naremát.”

³⁶ Ingga inán Jesu yá yánuk, “No rina táng sámínet ta naremálák?”

³⁷ Wáina yánán watá inumálák, “Ko kut táwi hánám tángga átang gu nát háranan káman táng ketya álák kálu hang káman táng ketya kandák kálu náháng ting satá putung átnemát.”

³⁸ Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Sán du náuta memát ingga wu ma narámálák. Sándá kap no náinet hára wa álo náinemálák, me umi no kuhinet wawa álo kuhinemálák me?”††

³⁹ Ing yánán watá miumálák, “Nát tu álo.” Ing men Jesu yá yánuk, “Sán du no kap náinet wahára há náinemálák, me umi no kuhinet wahára há kuhinemálák, ⁴⁰ enendu ketna álák kálu me kandák

††10:38 Kap me umi ya yánuk wawu málámbá márapmá suwángga láwit narinek wata yánuk.

kálu putung átnát wawu no wáina ingga ma mindát, ináku kome wawu Ánutu yá niyan tiyawiuw watán.”

⁴¹ Kulá disaepel nukngá 10 watá wa naruráng hára wu Jeims káling Jon da kuk táng yámuráng. ⁴² Kulá Jesu yá kámuk mantáng yámán áwát tu yánuk, “Sáni há nareráng wa, ále kámá káinnan dán yáin yáni átnándaráng, watá ku yáni ya narát arená hálen yáin yáni hánám átnándaráng. Hang ámna hulá hulá tátáwi watá kálu rina tingga táng káto tát tu ámna náráwa yá wa rewe isutnándaráng. ⁴³ Wáina watá sányot ma átnándak. Niyá orek sáni hára ámna hulá átnát ta ku sándán yáup nangge átnek, ⁴⁴ hang niyá máta átnát ta ku kámuk kán yáup nangge háleinek. ⁴⁵ Sándá ku no ket tárák rina sálengga áwánggoet wáinanyon tángguineráng. Ámna Nanggená málámbáyon áwuk wawu ámna náráwa yá yáup tángga wa háláng imóamáya muná, ináku watá yáup tángga ku wa háláng yámamáya me málámbán átkuku wa ámna náráwa máro hánám wa son iháhaya sáinek wata áwuk.”

Batimeus yá Ánutu yan háláng káuk

(*Mat 20.29-34; Luk 18.35-43*)

⁴⁶ Kulá Jesu me disaepelná yáni wu Jeriko hára áwáng hiuráng ngáyá ámna náráwa urum táwi watyot it yáilá wa sangga kungga kauráng gu ámna rahálá kunángngá kutná Batimeus, Timeus nanggená, wawu kálu tákto káin putung átang ámna náráwa sup pa mantáng yámánga arán. ⁴⁷ Watá rám wahára Jesu Nasaret nan wawu kálu wa isutang áwek ingga naránga ku mantáuk, “Jesu, Devit Nanggená, nákká urákna naráng!”

⁴⁸ Wáina mantán du ámna táup hánám watá me táng mánga inuráng, “Yolop álák!” ing inuráng, enendu emá re hánám hahatingga mantánga

átuk, “Devit Nanggená, nákká urákna naráng!”

⁴⁹ Wáina naránga Jesu yá tareng kátingga yánuk, “Mantáng mát áwik.” Ing yánán mantánga rahálá kunángngá wa inuráng, “Kák ka mantáek. Herongnge naránga tárutang áwáng!” ⁵⁰ Wáina inát málám lap hásák torong káinnan wa yalingga san kun sokmuná hánám tárutang Jesu yan káin áwuk.

⁵¹ Áwán Jesu yá inuk, “No rina táng kakamáya narelák?”

Ing inán rahálá kunángngá watá inuk, “Tiksa, rahánna háháleya naret.”

⁵² Wáina inán Jesu yá inuk, “Kung, naráng hákhátikka yá keháng tolek.” Ing inán waháranyon rahálá yá álo hálen Jesu sárummá ya isutang kuk.

Jesu yá Jerusalem kinan ámna hulá yá ina kung háuk

(*Mat 21.1-11; Luk*

19.28-40; Jon 12.12-19)

11 Kulá Jesu yá disaepelná yot Jerusalem tangtang ále yáilá Olif káin it Betfage yot it Betani káin kung heheya átang gu Jesu yá disaepelná yará suring yámánga yánuk, ² “Kungga it áning hára kung hengga waháranyon káinemálák ku donki máto káman wahára puting sat átak wawu káman dá wata ketnán putung átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mánga ku engotang áwinemálák. ³ Iná káman dá sáhángga sáninek, ‘Náuta ku wáina tánggoemálák?’ ing sánán du ing ininemálák, ‘Táwi yá wata narek, ka ku rám hátetná kimo yáup imóanga ku son san áwinek.’”

⁴ Wáina yánán disaepelná yará yá kungga káumálák ku donki máto wu kep káin kálu hára it kálu mungnganá tangtang puting sat arán, yándi wu yalinggarán kápánga, ⁵ ámna wahára hetang áturáng watá yánuráng, “Sán du náut tánggoemálák, donki páupmá

wa yalingga rina táng mindemálák?”

⁶Wáina yánát yándi wu Jesu yá rina yánuk wáina yánán du yápmat donki wa engotang kumálák. ⁷Yándi wu engotang Jesu yan káin áwánga lap yándi hákhásák sut yándi háranan^{‡‡} wa yalingga iháng Jesu yá putung átnát ta donki ketnán tiumálák. ⁸Kulá wáina tin Jesu yá donki ketnán putung átang áwánga átuk wahára kátu táwi watá lap yáni háskák wa yalingga iháng kálu hára eliuráng, iná kámá yá wu kándumá ina wata ilángá ále wahára árená maruráng wa iháng kálu hára tiuráng. ⁹Kámá máta kuráng me kámá mári isutang áwuráng watá ohok menman tángga mangmantáng kuráng,

“Táwi kutná meng tárut tánin!”

“Niyá Táwi kutná hára áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”^{¶¶}

¹⁰“Nan náni Devit háranan átkuku álosim watá áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”

“Táwi alek káin átnándak wata kutná meng tárut tánin!”

¹¹Wáina mantánga engotang kungga árát Jesu málám Jerusalem kinan hangga kungga Táwi yan it káungá hánám wakáin kuk. Málám kung háleng sulingga kutná kutná wa erek hánám kápánga sangga it tá há yonyoliuk hálendu Betani ya disaepelná ¹²watyot son kuráng.

Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kinan sup yáupmá tángga átnándaráng wa yásutuk.

(Mat 21.12-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹²Kulá son tembát náya Betani sangga kungkung gu Jesu wu háing muk. ¹³Wáina naránga málám háleng kung káráp fik káman da ilángá kangga wata hulá káin páliná pálak me muná ingga kakaya kuk. Málám hulá káin kungga káu ku páliná ku muná ilángá re, náuta wawu watá páliná sásáyan ráma muná. ¹⁴Málám wáina kangga ku káráp wa inuk, “Son pálinya ma hánám titá náindaráng.” Wáina inán disaepelná yá me wa há naruráng.

¹⁵Kulá Jerusalem káin kung hengga ku Jesu málám Táwi yan it káungá hánám ba kapmená káin kung hangga rendá kutná kutná tingga yungga tángga átnándaráng wa yásutang tebol sup imán kamán tángga átnándaráng me áma iráp kikimo yumnak táená watán tongtong wa iháng hurik tángga sungguling yámuk. ¹⁶Wáina tángga ku kutná kutná yumnak tátáyan wa ihánga Táwi yan it káungá hánám kapme kálu wa kung áwáng tátáya káto táng yámuk. ¹⁷Wáina tángga ku ing yánuk, “Me ing uyená yá átak,

“Táwi yan it wawu wáina árán káwakngá káwakngá watá áwáng urum tángga sáponga tátáyan it,” ingga mengguineráng,^{§§} enendu sándá tát tu ‘manek mara yan ále kilakngá ina’* hálenggoek.”

¹⁸Wáina yánán naránga áma náráwa táwi watá hárámutang me

‡‡11:7 Juda áma náráwa wu kutná kutná tiringtorong mongiuráng. Wáina wata ku torong káin molená wa yalingga tiumálák.

¶¶11:9 Kap 118.25-26

§§11:17 Aisaia 56.7

*11:17 Jeremaia 7.11

yánang toliuk wa narát kikiniuk. Wáina tát kápangga pris yáin yáni me lo yan tiksa watá Jesu ya pitáng mángga kálu rehára kungga utkámút tánin ingga kálu ya suliuráng.

¹⁹ Kulá árát yonyon tin du Jesu yá disaepelná yot it yáilá wa sangga hangga kuráng.

Káráp fik ká kumkumiuk

(Mat 21.20-22)

²⁰ Tembát náya hilápmá Jesu yot disaepelná yáni wu kunggatang káuráng gu káráp fik ku ulapmá káin átang kung hang ráhulá káin du kumkumengga árán. ²¹ Pita málám kangga naráng hát-ingga ku Jesu inuk, “Tiksa, kang! Káráp fik kuip me táng málák wawu kumkumengga átak!”

²² Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Ánutu ya naráng háting mineráng.

²³ No pálipuk ing sánin, ni kámá káman dá pahán yará hára muná ináku ‘Ánutu yá wáina táinek’ ingga naráng hátingga ále yáilá ná inánggim, ‘Hiring ingmen táp káin hitang,’ ingga inánggim wawu wa isutang wáina tánggim.

²⁴ Wata ku ing sánin, náuta naránga sáponga hára Ánutu ininémán ingga narineráng wahára pálipuk wáina há náminek ingga naránga inineráng wata tángga pálipuk há sáminek. ²⁵⁻²⁶ Hang rám hetang átang sáponga táineráng wahára narát nuk sáni káman yot orek sáni hára honhoren dá árán, wawu watán kátu wa sat tu Nan sáni alek káin watá hányon sándán kátu wa sáinek.”

Jesu háláng wa niyá kamuk ingga ináng suliuráng

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷⁻²⁸ Jesu yá disaepelná yot yáni wu son Jerusalem káin kuráng ngáyá kung Táwi yan it káungá hánám watán kapme káin sengsulingga árán pris yáin yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá

watán káin áwáng ináng suliuráng, “Kák ku háláng náwu rekáinnan táng gu ket tárák hulá hulá wa tánggoelák? Háláng náwu niyá kamuk?”

²⁹ Wáina inát tu Jesu yá miuk, “No me káman sánang sulindet, wa topmá nanát tu no niyá háláng namán wa tánggoet ingga sáninet. ³⁰ Jon dá umi kuháng yámánggiuk wawu alek kálu nan me ámna yan káinnan? Wata nanániráng!”

³¹ Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, “Nándá ‘alek kálu nan,’ ingga ininémán wawu náninek, ‘Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?’ ingga náninek. ³² Iná nándá ‘ámna yan káinnan,’ ing meinémán wawu kandák náhineráng.” Wáina miuráng, náuta ámna náráwa kámuk hánám Jon wawu pálipuk profet káman ingga há nareráng, wata ku pitáng yámuráng.

³³ Wáina mengga ku Jesu inuráng, “Nán ma narámán.”

Wáina inát Jesu yá yánuk, “Nák ku wáinanyon ma sánindát háláng wawu niyá namán du ket tárák wa tánggoet ingga.”

Jesu yá ámna wáik ká wáin hái pinná táuráng ga me tárákná yánuk

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

12 Kulá wahára átang gu Jesu yá me tárák hára tingga ámna náráwa yánuk. “Ámna káman dá wáin hái káman hingga kumbiná táng hálingga, wáin táulá yáreng hikhilák tátáyan áram pingga, hang it hasák káman átang háleng rákit tátáyan tángga ku hái wa táng ámna kámá yá wahára sup yáupmá tátáya ket yáni hára sangga ku málám hangga mulangán hánám káin kuk. ² Málám wáin dá páliná tená rám kálu ku yáup nangge káman suring mángga ing inuk, ‘Kungga wáin hái pinná tángngá-taráng ámna wa yánátá ku wáin páliná

kámá kamát ihángga áwáng[†], ingga inán kuk, ³enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá káto tángga utang ketná páliná muná hánámá son suring mát kuk. ⁴Wáina kangga son yáup ámna nukngá suring mán kung hen kangga wa wáinanyon yáilá hára kátingga táng wáik tát reprepmá naránga kun, ⁵son nukngá suring mán kuk, wawu kung hen pukon utkámú tauráng. Enendu nukngá táuppon emá re suring yámán kung-giuráng wawu kámá hánámá ráhángga kámá ráháng kátkámú tánggiuráng.

⁶“Kulá káman re pukon suring mámáyan dá átuk, wawu nanggená málámbá wata kikiná hánám naránga átnándak wa suring muk wawu ing mengga, ‘Watán me álo narineráng, me watán milun álo suwineráng.’

⁷“Wáina mengga suring muk, enendu nanggená watá kung hen kangga ámna hái káin yáup tángga áturáng watá yáni meme táuráng, ‘Ámna wa áwek watá ku máriya naning gán kutná kutná ihinek. Áwát utkámú tángga ku kutná kutná ná wawu náni ya ihinemán.’ ⁸Wáina mengga árong káto tángga átang utkámú tángga mangga sat wáin hái kep káin kuk.

⁹“Kulá wáin hái wata márúmá yá wu rina hánám táinek? Málám áwinek watá áwáng ámna wáin hái káin sup yáupmá tángga árená wa erek ingmen ráháng kátkámú tángga ku wáin hái wa táng kámá yá pinná tátáya ket yáni hára tinek. ¹⁰Ánutu yan me ing uyená wa kámá sángingga kangngátaráng me muná?

‘It tátá yá sup wáik ingga kangga táng sat kuk,

watá inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.

¹¹Táwi málámbá wa táuk wa nánda katne álosim hánám hálenggoek.”[‡]

¹²Kulá Juda yan ámna hulá wa wáina yánán me tárákná náwu náni ya mek ingga há naránga ku rina tángga Jesu ket tánin ingga kálu ya suluráng. Enendu ámna náráwa urum táwi wata hányon pitáuráng, wáina hálendu sangga há yáni kuráng.

Takis Sisa imóamá me muná?

(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³Máriya ku Farisi kámá yot Herot tán tombong kámá yot suring yámát Jesu yan káin kung ingirungnitne me kandák kámá rina men kanin ingga wata kuráng. ¹⁴Yáni wu kung Jesu inuráng, “Tiksa, há naremán kák ku me kándáng re menggoelák. Kut yáni háená me árená wawu me tárák káman re yánángoelák. Me pálipuk wahára re ámna náráwa Ánutu yá tirik tárák rina ta narek wa yánáng tolinggoelák. Kulá rina narelák? Takis Sisa^f imóamá wa kándáng me muná? ¹⁵Álo iminemán me ma imindámán?”

Wáina inát Jesu málám nangnarungngeráng ingga há naránga yánuk, “Náuta ku nák nangnarungnging goeráng?” Ing yánánga ku yánuk, “Sup táulá wa tángga áwát no káin.” ¹⁶Wáina yánán sup táulá wa táng áwáng imóat kangga ku yánuk, “Náwu ni utniná me ni kutná?”

Ingga yánán yáni wu inuráng, “Sisa yan.”

[†]12:2 Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hára tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá páliná tin páliná kátu ku márúmá yá ihán páliná kátu ku hái pinná tátá watá ihángngátak.

[‡]12:11 Kap 118.22-23

^f12:14 Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

¹⁷ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Náut Sisa yan wa Sisa imángga, náut Ánutu yan wa Ánutu imineráng.” Wáina yánán kangga háramuturáng.

Tátarut ráma ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng

(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Kulá áмна urum káman kut yáni Sadyusi wawu áмна náráwa kámurená wu ma tárutnándaráng ingga narángngátaráng watá Jesu ináng sulinin ingga Jesu yan káin áwuráng.

¹⁹ Áwáng átang ináng suliuráng, “Tiksa, Moses yá me ing uyingga ting námuk, áмна káman dá kámutang áwáná nanggená muná sáinek wawu kulaná yá náráwa wa tángga tatning gán da nangge marángga tinek. ²⁰ Rám káman tatning kukulak sewen dá átkiuráng. Átang tat yáni táwi watá áwáná káman táuk enendu nanggená muná átang kámutuk. ²¹ Wáina hárendu son kulaná wata hangga hára watá náráwa kawát wa táuk wa wáinanyon kámurán, son wata hangga hára watá táuk wa wáinanyon kámutuk. ²² Wáina re táng kung táng kung tatning kukulak sewen wa nangge yáni muná re átang kámut háliuráng, hang pukon da ku náráwa kawát yáni watá hányon kámutuk. ²³ Tatning kukulak sewen wata áwá yáni háliuk, wata ku máriya tátarut kálu ku ni hánám ba áwáná ku wa háleinek?”

²⁴ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Táwi yan me uyená me Ánutu yan háláng wa ma naráráng me rina, hárendu kandák wa menggoeráng? ²⁵ Rám kámurená yá tárutneráng wahára wu náun áwán ma átnándaráng, ináku angelo yá alek káin átnándaráng wáina át-

neráng. ²⁶ Hang áмна náráwa kámurená yá tárutneráng watán me wu Moses yan papia káin pingnga káman ma hám sáingga kangngátaráng. Káráp isikimo hára káráp pá ranggatuk rám wahára Ánutu yá Moses inuk, ‘Nák ku Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.’²⁷ Ánutu wawu kámurená yan Ánutu muná, ináku áмна átkuku watán yáni pálak watán Ánutu. Iná sándá wa meráng wawu kandák hánám hálek!”

Meng rákit mená resim bá ku táwi hánám?

(Mat 22.34-40)

²⁸ Lo yan tiksa káman áwángga naruk ku Sadyusi yá Jesu yot meme tánggarát, málám naruk ku me hurikngá Jesu yá álo kámá hánám yánángga árán narángga málám hang wáinanyon inuk, “Ánutu yá meng rákit mená nánda isusut ta miuk wahára ku resim bá ku meng rákit mená kátu wa iháng hátek?”

²⁹ Wáina inán Jesu yá miuk, “Táwi hánám bu ná: ‘Israel sán kámut hánám narineráng, Táwi Ánutu náni wu káman re. ³⁰ Táwi Ánutu ka wata pahála yot, irukka yot, hálángga yot me nana náka yot kámut hánám kikiná wata narinelák.’³¹ Hang wata hangga ná ku ná: ‘Kaya kikiná narángngátalák, wáinanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.’^{††} Me nukngá náta torong káin ma árak.”

³² Wáina inán lo yan tiksa watá miuk, “Kándáng hánám melák, tiksa. Ánutu wu nukngá kámá muná, málám káman re ingga pálipuk hánám melák. ³³ Ánutu ya pahán náni yot, nanará náni yot me háláng náni yot kámut hánám kikiná narinemán, me náni ya kikiná narángngátamán wáinanyon nangge

§12:26 Son Ihuk 3.6

**12:30 Lo 6.4-5

††12:31 Prs 19.18

nuk nani ya kikiná narinemán, watá ku kutná kutná Ánutu ya towet sing mát káráp pá rang hálingngátak me taha hulá ting mángngátaráng wa iháng hátek.”

³⁴Jesu yá káuk ku me wa kándáng hánám naránnga topmá inán kangga inuk, “Kák ku Ánutu yan átkuku wa sang kung mulangán ma áralák.” Wáina inán kangga ku wahára átang gu ámna yá me nukngá ináng susuliya pitáng muráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?

(Mat 22.41–23.7; Luk 20.41–47)

³⁵Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me yánáng tolingga kungga átang gu yánuk, “Rina ta ku lo yan tiksa yá ku ing menggoeráng, ‘Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu Devit nanggená?’

³⁶Iruk Káungá yá Devit málamba pahálá kinan átang pahálán hangga árán ing miuk,

“Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk, “Ketna álák kálu putung árátá, no káyamya wa ráhangga iháng hang ting se árát ko wa iháng hátingga átnelák.””^{††}

³⁷“Devit málambá ku Táwina ingga miuk, rina tángga ku son du nanggená?”

Wáina men ámna náráwa urum tái áturáng watá naránnga herongge hánám naruráng.

³⁸Wáina mengmeng gu yánuk, “Lo yan tiksa wa kándáng kánggápáng átneráng. Lap hákhásák tánggánengga sengsulingga átning kungngátaráng, hang náhangga meng tárut táng námániráng ingga maket álele wa átning kungngátaráng, ³⁹me umi sinak táená káin me miti itná káin kome máta káin átnin ingga naránngátaráng. ⁴⁰Hang yáni wu náráwa kawát wa

yángyárunngingga it yáni náut wa yáni ya ihángngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa ihineráng.”

Náráwa kawát tá tahaná Ánutu ya ting muk

(Luk 21.1–4)

⁴¹Jesu málám Ánutu yan sup titi komená tangtang putung átang gu áwáng sup tingga kungkung tángga árát tu wa kápánnga átkiuk. Sup yáni pálak ámna máro hánám bá yon áwáng sup tátáwi yon tingga kunggiuráng. ⁴²Kulá waháranyon ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yará táráknká wu wan toea ina wa tiuk.

⁴³Wa kangga Jesu málám disaepelná mantán áwát yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, náráwa kawát ukuro watá ku sup táwi hánám wa kátu iháng hát-ingga Ánutu yan pingnga tek. ⁴⁴Kátu táwi wawu há átyámek háranan kátu re ihángngáwáng teráng, iná wa wawu kámá málám háláng imán átnát wawu muná, pukon du wa tángngáwáng tek wa rewe.”

Rám bá sáliknginek wahára tárak ká kolek hulá hulá tunggafeineráng

(Mat 24.1–51; Luk 21.5–36)

13 Rám Jesu yá Táwi yan it káungá hánám wa sangga háuk, waháranyon du disaepelná káman dá Táwi yan it káungá hánám táená wa kangga inuk, “Kang, tiksa! It álo kámá hánám ba kápáng! Hang it rámán yáni ya sup maming tátáwi hánám tingga áránnga koená ya kápáng!”

²Ing inán Jesu yá inuk, “It tátáwi kápelák watán sup káman dá nukngá ya

ketnán ketnán du ma átnándárang, ináku erek táng hinarát háinerang.”

³Wáina yánangga Jesu yá disaepepná yot kungga ále yáilá Olif káin kung hengga putung átang Táwi yan it káungá hánám wa kangga átang, kulá Pita, Jeims, Jon hang Endru watá kilakon ináng suluirang, ⁴“Nán nánang rina hára ku kutná kutná watá tunggafeinerang? Me tárak kolem bu rina rina tunggafengga kungga ku watá tunggafeinerang?”

⁵Wáina inát Jesu yá yánuk, “Kándang hánám kanggang átnerang, kámá yá áwáng sángsárungnginirot. ⁶Kámá yá ku áwáng nák kutna mengga ku ‘Nák ku wa,’ ing mengga ámna náráwa máro hánám wa sángsárungnginerang. ⁷Hang kun erawák tát me kun erawák kán iruk me wa narangga ku háramutang ma pitáindarang. Ále márappmá watá álo tunggafeinerang, enendu rám bá sálikngingi wa ma hálená átnek. ⁸It kámá yá it kámá yot erawinerang, me king tombong kámá yá king tombong kámá yot erawinerang. Hang kánggán-ing gá it káwak kámá kámá káin táinek, me sungngi kesák tunggafeinek. Wawu náráwa yá kawin átang nangge tátáya hánámá uláng yámángngátarang wáina.

⁹“Háleng rákit tángga tiyawingga átnerang. Sáháng ámna yáilá yan káin me hára tinerang, me miti itná kinan honggem bá sárahinerang. Me náikka ingga tángga sáháng kapman táwi me king rahán yáni hára tit hetang átang me pingnga álosim yáninerang. ¹⁰Iná Táwi yan me pingnga álosim wawu wa kálak meng isurát káwakngá káwakngá erek kung hilák táinek. ¹¹Kulá rám rina hára sáháng kung me hára titiya sáhángga kut wawu rina meinemán ingga narangpak ma táindarang. Ináku rám waháranon Ánutu málámbá rina sáminek wa mein-

erang, náuta wawu sáni ma meindarang ináku Iruk Káungá watá meinek.

¹²“Ámna náráwa kámá yá tatning kulak me tatning yit iháng káyam ket yáni hára tit ráháng kátkámut táinerang, hang nanan yáni yá nángánangge yáni wáinanyon táinerang, hang nangge yá nan mam yáni iháng káyam tángga kámá yánát ráháng kátkámut táinerang. ¹³Me náikka ingga tángga ámna táup pá hánám bon sánda taktak yáminek. Enendu niyá káto árán kungga rám bá sáliknginek kálu wawu Ánutu yá iháng kung málámbán pingnga tinek,” ingga Jesu yá miuk.

¹⁴Kulá niyá me ná sánginek watá kándang hánám narinek. Jesu yá ing miuk, “Sándá káinerang gu ‘náut kámá wáik maming táwi hánám’”[¶] watá ále káungá árená wa áwáng táng lem tángga táng wáik wáik pukon hánám táng san árán, wahára wu niyá Judia ále hára átnerang wawu pitángga ále yáilá káin kuinerang. ¹⁵Ni kámá káman dá itná hungnganá ketnán átnek watá itná pahálá kinan hangga náutná kámá káman ma tángga kuindák.

¹⁶Hang ni kámá káman dá háiná káin átnek watá son kung itná káin sutná tánggáneneyan lap hásak wa ma táindák.

¹⁷Rám wahára náráwa kawin pálak me nangge kongakngá muk yámángga átnerang wata ku urák yáni narinet.

¹⁸Sáponga tángga árát tu rám watá kotkotná me ále rámá kálu ma tunggafeindak, ¹⁹náuta rám wawu rám wáik hánám wata. Hulátingga Ánutu yá kutná kutná men tunggafiurang wahára átang áwáng rám nahára wáina kámá ma tunggafiuk, hang rám wáik wa tunggafeinek wata torong káin máriya rám wáinanyon kámá ma tunggafengguindák. ²⁰Iná Táwi yá ‘Rám wa ma táng hátet táin,’ ingga miuk iná wu ámna náráwa káman kámá ma átgim,

[¶]13:14 Daniel 9.27; 11.31; 12.11

enendu ámna náráwa málámbá nakán ingga há kangaliuk wata naránga ku 'Rám wa táng hátet táin,' ingga miuk.²¹ Rám wahára ku ni kámá káman dá sáninek, 'Kaniráng, ámna Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wawu nákáin ná átak', me 'Áning káin átak' ingga ingga há pάλipuk ingga ma narindaráng.²² Kámá yá áwáng gu ing sángsarungngineráng, 'Nák ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wa', me 'Nák ku profet káman,' ing mengga ket tárák kalem hulá hulá met tunggafen Ánutu yá ámna náráwa nakán ing mengga kangaliuk wa wáina álo tánin ingga álo iháng yakyawák tánggalát.²³ Wata ku kándáng hánám hálang rákit tángga átneráng, rina rina tunggafeinek wawu há sánáng hálet wa.

²⁴ "Iná rám wáik tunggafeinek wata sárumá káin du

'káo yamá watá páyung tin yap pá yamá ma máindák.

²⁵ Kulá alek káin hitung gá sohingga hat alek kán kutná kutná watá yángyáng táineráng.²⁸

²⁶ "Rám wahára ámna náráwa yá káineráng gu Ámna Nanggená yá mukam kinan ulihálángngá yot sireretná mangga áwinek,²⁷ ngáyá angeloná suring yámán ámna náráwa málámbán pingnga ingga kangaliuk wa kámoneráng, káwak tákto numnum ánuta ámuta wata ore kinan ámna náráwa kámuk hánám kámoneráng.

²⁸ "Sándá wu káráp fik wahára tárák tingga narineráng. Pan yáni hára puto tingga kungga iláng yáni mirak ká áráng hekhek tát kangga ku káo rámá háleindek ingga narángngátaráng.²⁹ Wáinanyon ále watá tunggafen kangga ku Ámna Nanggená wu áwáng hálingga kálu mungnga káin átak ingga narineráng.³⁰ No pάλipuk hánám ing

sánin, ámna náráwa rám ore nátán watá manyon kámurená árát tu ále watá kámuk tunggafeinek.³¹ Alek me káwak wawu sáliknginek, iná nákkán me wawu ma sálikngindák."

Káman dá Jesu yá áwáwáyan rám bu ma narák.

³² "Ni kámá káman dá hulá hulá wa tunggafeinek watán rám wa ma narák, alek káin angelo me Nanggená wa manyon nararáng, ináku Nan málámbá re naránga átak.³³ Tiyawingga hálangga átneráng! Náuta sándu rám rina hára wu rám watá tunggafeinek wawu ma nararáng.³⁴ Wawu ing ina, ámna káman dá itná sangga kálu mulangán káin kukuya yáup horengga yáup ámna yánin yánin yámángga ku ámna kálu mungnga pinná tátá wa kándáng hánám hálangga átnelák ingga inánggim wáina.

³⁵ "Wata ku rámá rámá sándu hálangga átneráng, náuta rina hára it márúma yá son áwinek wawu sándu ma nararáng. Yonyon kálu me yáung táitná me hurák ká mantánga árát wahára me hilápmá hánám wawu ma nararáng.³⁶ Kámá emá re ruhánga átnárát sopmuná hánám áwánga sáhiwon.³⁷ Me rina sán sánet wawu ámna náráwa erek hánám wa yánet, wata ku hálang rákit tángga átneráng!"

Náráwa káman dá Jesu yáilá káin oel kuliuk

(Mat 26.1-16; Luk 22.1-6; Jon 12.1-8)

14 Angelo yá Iháng Hátiuk hang Israel yá Másáng Yisná Muná Náena watán rám káungá wata naráng hátingga umi sinak tátá watán rám yará yá áran du pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kilakon Jesu ket tángga utkámud tánin ingga suluiráng.

§§13:25 Aisaia 13.10; 34.4

²Enendu ing miuráng, “Rám umi sinak ráma hára muná náuta ámna náráwa yá náhangga kuk tángga kun táng hilák tánirot.”

³Wahára wu Jesu wu it Betani káin ámna Saimon huphuráp ilalák lepra tángga átkiuk watán it káin sungngi nangga átnárán, náráwa káman áwuk watá átruk káman sup álosim hánám kutná alabasta watanan dá táng tolená wata kinan oel mungnganá kikiná ále kánang kutná nad wata uminá yá táng tolená yumnakngá táwi hánám bá yuyuwáyan tárak wa táng áwáng kát- ing márak tángga oel wa Jesu yáilá káin kulin háuk.

⁴Wáina tán kangga ámna káma wahára áturáng háranan watá pahán káráp hára yáni meme táuráng, “Náuta ku oel álo káma wa táng lem tánggoek?

⁵Oel wata supmá yá yara ore káman ni ukuro árená álo háláng yámámáyan tárak. Nándá wa táng yumnak tángga supmá wa iháng ni ukuro wa yámátne ku kándáng hálenggim,” wáina mengga náráwa wa me káto inángga me táng muráng.

⁶Wáina inát kangga Jesu yá yánuk, “Sat árik, náuta ku pahán máráp imánggoeráng? Watá nák álo káma hánám neháng tolek. ⁷Ni ukuro wawu ráma ráma sáni yot átnéráng. Rina háláng yáminán du ráma káma wu wáina háláng yáminéráng. Iná nák ku ráma ráma sányot ma átnándát. ⁸Náráwa nátá álo tátáyan wawu wa táek. Watá oel sutna káin tek wawu áram kinan ráma rina átnát wata tiyawing namek. ⁹No pálipuk hánám ing sánin, káwakngá káwakngá Táwi yan me pingnga álosim meng isurát rehára rehára kuinek wawu náráwa nátá rina táek wa hányon mengga narángguineráng.”

¹⁰Wáina yánáng hálín du disaepelná 12 wata orek yáni háranan Judas Iskar- iot watá pris tátáwi yáin yáni yan káin Jesu táng yámán ket tátáya hangga

kuk. ¹¹Pris yáin yáni yá Judas yan me wa narángga herongnge hánám tángga sup kaminemán ing inuráng. Kulá Judas málámbá ku wahára átang gu kálu rekálu ku Jesu táng ket yáni hára tin ingga kálu ya suliuik.

Jesu yá disaepelná yot sungngi náuráng

(*Mat 26.17-30; Luk 22.7-23;
Jon 13.21-30; 1 Ko 11.23-26*)

¹²Kulá Israel yá Másáng Yisná Muná Náena watán ráma hulátitiná wahára wu sipsip nanggená utang singga Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hátingngá- taráng, wahára wu disaepel yá Jesu in- uráng, “Nándá rekáin kungga ku ráma táwi watán sungngi tiyawitne ku nanaya narelák?”

¹³Wáina inát tu Jesu yá disaepelná yará suring yámángga yánuk, “Sán du it yáilá wata kinan kung hangga káinemálák ku ámna káman dá umi ká- tang tánggatang áwáng kálu hára sáháng tunggap táinek, wa isutang kuinemálák. ¹⁴Kungga it reta kinan han kangga ku it wata márúma ininemálák, “Tiksa yá ing mek, “Nákkán it pahála ku re, wahára ku no disaepelna yot sungngi nangga Angelo yá Iháng Hátiuk ngá ráma wata naráng hátinemán?”” ¹⁵Wáina inán du it pahála táwi torong káin kutná kutná wakáin erek tiyawená wa sálen du wakáin sungngi náni nanayan wa tiyawinemálák.”

¹⁶Wáina yánán disaepel yará yándi wu kumálák ngáyá it yáilá kinan káin wa kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu yá yánuk wáina hánám re há tung- gafen kangga ku yándi wu sungngi wa há tiyawing háliumálák.

¹⁷Kulá it tá pup táuk wahára ku Jesu yá disaepelná 12 watyot áwáng hiuráng. ¹⁸Kulá ráma sungngi nangga áturáng wahára ku Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, káman nahára sungngi

nangga átaman orek náni háranan káman dá ku nák neháng káyam ket yáni hára tin ket nehineráng.”

¹⁹ Wáina yánán disaepelná yá naránga pahán yáni yá márawin yáni káman káman inuráng, “Nákka hám melák?”

²⁰ Wáina inát, Jesu yá yánuk, “12 sán háranan káman. Másáng iháng rápmám kinan nákkot satne háinek wata orek sáni háranan káman. ²¹ Ámna Nanggená ya sutná hára rina tunggafeyeyá uyená wawu wáina há tunggafeinek. Iná ukuro hánám bu ni ámna ya Ámna Nanggená táng káyam ket yáni hára tinek wa, watán márappmá wawu táwi tái hánám, iná maming gá ámna wa ma táng tiuk iná wawu álo kámá,” ingga yánuk.

²² Kulá rám sungngi nangga áturáng wahára ku Jesu yá másáng táng Ánutu yan káin sáponga tángga hikhuk tángga disaepelná yámánga yánuk, “Ná ihániráng, náwu nák yánumna.”

²³ Wáina yánánga son hang wáin kap tángga Ánutu yan káin sáponga tángga yámán wahára erek nang hálit tu ²⁴ yánuk, “Náwu nák sipna ámna náráwa máro hánám bá Ánutu yot pahán káman háháleyan kule háek.

²⁵ No pálipuk hánám ing sánin, no wáin son ma náindát, ináku máriya Ánutu yan átkuku mirak káin du wáin hurápmá wa náinet,” wáina ingga yánuk.

²⁶ Kulá hang kap káman mantánga sangga ku hangga ále yáilá Olif káin kuráng.

Jesu yá oleinelák ingga Pita inuk

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

²⁷ Jesu yá disaepelná yánuk, “Sán erek hánám naráng hákhátik sáni yá han

pitánga kuineráng, náuta me ing uyená yá átak,

‘No pin yáni tátá utkámút táe sipsip pá hánghánáng táineráng.’*

²⁸ Enendu máriya tárutang sangga ku no kálak Galili káin kuinet.”

²⁹ Wáina men Pita yá miuk, “Iná kátu kámuk wata naráng hákhátik yáni yá han kepmáineráng hálen, nák ku ma kepmáindát.”

³⁰ Wáina men son Jesu yá Pita inuk, “Pálipuk hánám kanin, kula yáung nahára hurák ká rám yará ma mantáená árán du ko hánám puk ‘nák Jesu ma naráng mát’ ingga rám kaláhu meinelák,” ingga inuk.

³¹ Enendu Pita yá táng hángháláng tángga sonson ing miuk, “Nák ku kákkot álo kámútnet. Kák ka ma naráng kamát ingga ma meindát,” ing men disaepel kámuk árong wáina re miuráng.

Jesu yá Getsemani káin sáponga táuk

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Kulá ále kutná Getsemani káin kuráng ngáyá ku Jesu yá disaepelná yánuk, “Nahára putung átnárát no kung sáponga táin.” ³³ Wáina yánánga ku kátu yápmangga Pita, Jeims yot Jon wa re ihánga málám bot kunggang pahálá yá káto hálangga márawiuk.

³⁴ Wáina hálendu yánuk, “Irukna yá táwi hánám márawin wata márappmá ná yá hála nutnándek. Nahára átang gu hálang rákit tángga átnárát.”

³⁵ Wáina yánánga Jesu málám isikimo kungga sim bu táng hang káwak hára kátingga sáponga táuk, wawu kálu kámá átak hálendu rám wáik watá táng háhátí wáina ta. ³⁶ “Aba†, Nanna,” ing miuk, “ko rina rina wawu álo tánggim re. Nák hára márappmá wa táng satá kuik. Enendu ko nákkán pahán

*14:27 Sekaraia 13.7

†14:36 Me Aramek kálu ‘Aba’ wawu ‘Nan’.

ma isutnándalák ináku kakán pahán isutnelák.”

³⁷ Kulá son málám hurik tángga disaepelná yan káin áwánga kápuk ku ruhánga árát, Pita inuk, “Saimon, kák ka ruhánga átkoelák me? Rám hátetná kimo ma háleng rákit tángga átgim me? ³⁸ Hálengga sáponga tángga átneráng watá ku ingirungngi hára ma háindaráng. Pálipuk, pahán dá ku álo táinemán ingga naránggátaráng, enendu sut tá ku hálánggá muná.”

³⁹ Wáina mengga Jesu málám kung sáponga wanyon son táng hálengga sangga, ⁴⁰ son áwánga kápuk ku rahán yáni yá márawin ruhánga árát, málám iháng tárut táuk wahára wu wáina ininemán ingga kámá ma naráng hátiuráng.

⁴¹ Málám son kuk ngáyá rám kaláhuná hára son áwuk wahára wu yánuk, “Sánda emá re ruhánga sek naránga átkoeráng me? Álo ruheráng! Rám bu áwek. Kaniráng, Ámna Nanggená táng mukmuro ámna ket yáni hára tinderáng.

⁴² Tárurát kunin! Nák neháng ket yáni hára titi wawu ná áwek ná.”

**Judas yá Jesu táng
káyam ket yáni hára tiuk**

(Mat 26.47-56; Luk
22.47-53; Jon 18.2-11)

⁴³ Emá me yánánga átnarán du disaepelná 12 háranan Judas yá waháranon há áwáng hiuk. Pris tátáwi yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá suring yámát ámna tombong hásák táwi watá ket yánin du kápik honggem bot ihánga watyot áwáng hiuráng.

⁴⁴ Ámna Jesu táng yámámáya tiyaw-iuk watá ku tárak ing táinet ingga huphuráppon ing há yánuk, “Ámna káman no kang kumeinet wawu Jesu ku wa, ket tángga pinná kándáng tángga ku tángga kuineráng.” ⁴⁵ Kulá Judas málám sopmuná ingmen Jesu rupmá káin kungga,

“Tiksa!” ing inánga árong há kang kumiuk. ⁴⁶ Wáina tán kangga ámna tombong táwi watá ket tángga káto táuráng. ⁴⁷ Kulá ámna káman enanggon hetang átuk watá árong kápikngá uy-ingga táuk ngáyá mangga pris táwi yáni yan yáup ámna hára kátin kápik ká káramanná numkálu sating san háuk.

⁴⁸ Kulá Jesu yá wáina yánuk, “Nák ku tewe ámna tombong káman da máta yáreng yámámá hám, wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihánga átang gu nák ket nehánga kunin ingga áweráng? ⁴⁹ Rámá rámá wu sáni yot há átkoet, Táwi yan it káungá hánám bán kumbi kinan me sánang tolingga átninggoet, wakáin du ket ma neháng kuráng. Enendu Ánutu yan me yá rina mek watá kungga kándáng re háleinek,” ing yánuk. ⁵⁰ Kulá wahára átang gu disaepelná yá erek hánám sangga háráturáng.

⁵¹ Rám wahára wu ámna máto káman lap káman re sutná hára tawánga Jesu isutang kungngarán, wa árong ket tángngárát ⁵² lap wa sangga muláng pitáknká kuk.

**Ámna hulá rahán yáni hára
Jesu táng me hára tiuráng**

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71;
Jon 18.12-14,19-24)

⁵³ Jesu ket tángga sat warán tánggatang pris táwi yáni watán káin kut pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa watá kámuk áwáng háwuru táuráng. ⁵⁴ Pita málám Jesu isutang kuk, enendu kung mulangan sim átuk. Málám kung pris táwi yáni yan it kumbiná kinan káin kungga it pinná tátá yá káráp singga elengga árát tu watyot putung átang kárápmá elengga átuk.

⁵⁵ Kulá pris tátáwi yáni me kaunsel kámuk watá hulá rehára kungga ku Jesu utkámút tánin ingga hulá ya suliuuráng, enendu hulá ya sulit men sáuráng.

⁵⁶ Ámna máro hánám watá áwáng me kusák wa iháng tingga miuráng, enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá kámá kámá háliuráng.

⁵⁷ Kulá kámá yá ku tárutang Jesu ya me kusák ing miuráng, ⁵⁸ “Ing men narumán, ‘No ámna yá Táwi yan it káungá hánám táená wa kátíng márák tángga son rám kaláhu kinan re nukngá táng tárut táinet wawu ket tá ma táindát.” ⁵⁹ Enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá wáinanyon kámá kámá háliuráng.

⁶⁰ Kulá pris táwi yáni watá kaunsel rahán yáni hára tárutang Jesu inuk, “Me hulá hulá kák ka menggoeráng wa rina? Kák ka me topmá kámá meinelák me muná?” ingga inuk. ⁶¹ Enendu Jesu yá me topmá kámá ma yánuk, ináku náng ingmen átuk.

Wáina árán pris táwi yáni watá son inuk, “Kák ku ámna Ánutu yá ámna náráwaná son iháhaya miuk wa me? Ánutu nánda ináng sákngingngátamán wata Nanggená me?”

⁶² Wáina inán du Jesu yá miuk, “Wawu nák. Hang káineráng gu Ámna Nanggená wu Ánutu Uliháláng Márumá wata ketná álák kálu putung átnek ngáyá alek kán mukam wata ketnán áwinek.”

⁶³ Wáina men naránga pris táwi yáni watá sutná káin lapmá tánggánengga átuk wa raráhángga[‡] miuk, “Náuta ku me nukngá met nanaráya háleinemán? ⁶⁴ Táwi yan kome tángga me mukmuro hánám wa há men naremán wata ku rina nareráng?”

Wáina yánán kámuk hánám miuráng, “Me mukmuro hánám mek wata álo kámá ku kámurán sálíkngeinek.” ⁶⁵ Wáina mengga ku alup yáni málámba ketnán uráhángga lap pá rahálá pop tángga hárot kik táng sat árán, ket yáni

mukátang utang gu inuráng, “Profet me meng, niyá nutak ingga!” Kulá waháranon du it pinná tátá yá táng kung hányon uturáng.

**Pita yá Jesu ma
naráng mát ingga yánuk**

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62;
Jon 18.15-18,25-29)

⁶⁶ Pita málám it ámang kálu kumbi kinan káin átang káráp elengga átnarán, pris táwi yáni yan yáup náráwa káman dá wahára áwuk ngáyá ⁶⁷ Pita kárek ingmen kangga ku ing inuk, “Kák ku Jesu Nasaret nan watyot hányon átningngátalák.”

⁶⁸ Ing inán Pita yá oleng mángga inuk, “Pálipuk hánám ko náuta melák wawu nák ma narát.” Ingga inánga sangga málám kumbi kálu mungnganá tangtang kun waháranon hurák káman dá mantáuk.

⁶⁹ Kulá son yáup náráwa watá káuk ku wahára árán, kangga ku ámna ále wahára hetang áturáng wa son yánuk, “Ámna náwu Jesu yan tombong.” ⁷⁰ Wáina men Pita yá son olengga, “Nák muná” ing miuk.

Kulá isikimo átang sim bu ámna wahára hetang áturáng watá Pita inuráng, “Pálipuk kák ku Jesu yan tombong, náuta kák ku Galili nan yon.”

⁷¹ Wáina inát tu Pita yá yánuk, “Pálipuk hánám Ánutu rahálá hára met, nák Jesu ma naráng mát! Kandák me hálendu Ánutu yá álo neháng lem táinek. Ámna wa menggoeráng wawu nák ma naráng mát!”

⁷² Wáina yánánga árán waháranon hurák ká son mantáuk. Kulá Pita yá Jesu yá me rina inuk wa naráng hátiuk: “Hurák ká rám yará ma mantáená árán du ko nák wa ma naráng mát ingga rám

[‡]14:63 Juda yan kálu wu rám ámna káman dá pahán márapp tángga ku wata lapmá raráhángngátak. Jesu yá ‘Nák ku Ánutu Nanggená’ ingga men du pris táwi yáni watá pahán márapp tángga lapmá raráhuk.

kaláhu meinelák.” Kulá wahára wu Pita yá pahálá utang táwi hánám wa kutuk.

Jesu tángga Pailat tán káin kuráng

(*Mat 27.1-2,11-26; Luk 23.1-5,13-25; Jon 18.28-19.16*)

15 Kulá hilápmá hánám pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa hang kaunsel kámuk watá urum tángga rina tátá wa meng tolingga sat warán Jesu páup pá hárotang tángga kungga táng Pailat ketná hára tiuráng.

²Wáina tát tu Pailat tá inuk, “Kák ku Juda yan king me?”

Ing inán watá miuk, “Wa melák wáina,” ingga inuk.

³Kulá wahára wu pris tátáwi yáni watá me hulá hulá wa metne Jesu yá márappmá há suwik ingga miuráng.

⁴Wa met Pailat tá son inuk, “Me kámá meinelák me? Kang, me wu rina kámá ingmen meng sat áwáng kákkán kálu átak.”

⁵Wáina inuk, enendu Jesu yá me topmá kámá ma inán Pailat tá háramutuk.

⁶Kulá wahára wu Pailat tán kálu káman ing isutnándaráng, Angelo yá lháng Hátiuk rám wahára wu Pailat tá ámna náráwa yan milun isutang it káto kinan nan ámna káman ni yáni kutná met tu wa yaling mán kep káin hangngáta. ⁷Rám wahára wu it káto kinan ámna káman kutná Barabas yot tu nuknukngá niyá Rom bán kapman yot honhoren tángga ámna kámá yot erawánga ráháng kátkámut táuráng watá árát, ⁸ámna náráwa urum táwi watá áwáng Pailat inuráng, “Álo ka tángngá-talák wáina táinelák me?”

⁹Wáina inát tu Pailat tá yánu, “Juda yan king ná sáe kuinek ka nareráng me rina?” ¹⁰Wáina yánu náuta watá ku há naruk pris tátáwi yáni watá Jesu málámbán yáup pa kalán yon táng áwáng ketná

hára tiuráng. ¹¹Enendu pris tátáwi yáni watá ámna náráwa pahán yáning hangga yánát tu Barabas ya re miuráng.

¹²Wáina met tu Pailat tá yánu, “Kulá Juda yan king ingga sáni menggoeráng náwu rina táng minet?”

¹³Wáina yánán, “Maripong hára kátiti!” ingga mantáuráng.

¹⁴Wáina mantát Pailat tá yánu, “Wawu náuta? Kandák rina táuk ka?” ing yánán naránga hahatingga hánám ing mantánggaturáng, “Maripong hára kátiti!”

¹⁵Kulá ámna náráwa urum táwi watá herongnge nanaráya wu Barabas yaling mán watán káin kun tewe ámna yánán honggem bá kálak Jesu urát tu maripong hára kátitiya sang yámuk.

Tewe ámna yá Jesu ináng kekkek táuráng

(*Mat 27.27-31*)

¹⁶Kulá tewe ámna yáni waku Jesu engotang kapman dán it álosim kumbiná kinan kung hang átang tewe ámna áturáng wa erek ingmen mantát áwát tu ¹⁷lap sipsipmá hásak káman táng tánggáneng mángga páup rimrim ina táng áwáng king gán kálaháng ina yáilá yan tárak mang pondang yáilá káin sat hang átuk. ¹⁸Wáina erek ingmen tánggáneng máng sat árán du me kekkek sonson ing inuráng, “Juda yan king, kák ku kutya árená hánám!” ¹⁹Wáina inánga ku sonson ingmen honggem táng yáilá hára wa kátingga alup yáni málámba ketnán uráhanga áturáng. Yáni wu tun yáni hára imánga hangga ináng sáknngingiya ina táuráng. ²⁰Wáina tángga ináng kekkek táng hálingga ku lap sipsipmá tánggáneng muráng wa yaling mángga ku málámbán hánám wa iháng son tánggáneng mángga ku maripong hára kátitiya engotang kuráng.

**Jesu maripong hára kátingga
táng áráng tiuráng**

(*Mat 27.32-44; Luk
23.26-43; Jon 19.17-27*)

²¹ Ámna káman it yáilá Sairini nan kutná Saimon wawu Aleksenda káling Rufus nan yánda. Watá it yáilá Jerusalem kinan kung háin ingga tángngárán in-ánga suring mát Jesu yan maripong wa táng mángga kuk. ²² Wáina tángga ku Jesu wu engotang ále káman kutná Gol-gata wakáin kuráng (kut wata hulá wu yáin kuratná watán ále). ²³ Kulá wakáin kung gu wáin táng kuram nukngá sut táng láláp tátáyan watyot táng yawák táená wa imuráng, enendu Jesu yá wa ma náuk. ²⁴ Wáina tán du táng maripong há kátená wahára ránam ting sat árán piring gá kátiuráng. Iná sut tánggánene wawu iháng horengga ting sat árán du kakarák laki wa tángga niyá ku náut ihinek wa kangga iháháya táuráng.

²⁵ Jesu táng piring gá kátiuráng wawu rám bu hilápmá 9 kilok hálangga árán, ²⁶ hulá resim hára táng me hára tiuráng wa uyingga táng maripong hára kátiuráng wawu ing:

Náwu Juda yan King.

²⁷⁻²⁸ Rám wahára wu manek mara yará yot iháng wáinanyon maripong hára kátiuráng, káman ketná álák kálu hang káman ketná kandák kálu. ²⁹ Iná rám Jesu wa káting sat átuk wahára ámna náráwa niyá kálu wakálu áwángga kanggiuráng wawu me keke inángga yáin yáni kahondang gu menggiuráng, “Kulá! Kák ku Táwi yan it káungá hánám káting márák tángga rám kaláhu kinan re son táng tárut tátáya miulák. ³⁰ Kulá kayon ka háláng imángga maripong sangga hang,” ingga inánggiuráng.

³¹ Iná pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá wu wáinanyon me keke ing mengga yáni inán kanán táuráng, “Kámá háláng yámángngátak, wáinanyon málámbá málámbon háláng imámáyan du muná! ³² Pálipuk Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya san áwuk, me pálipuk Israel yan king hálendu, maripong hára káting sat átak wa sangga han kangga ku nándá pálipuk ingga naráng háting minemán.” Ing met ámna yará Jesu inanyon káting sat átumálák watá wáinanyon ináng kekkek kon tángga átumálák.

Jesu yá kámutuk

(*Mat 27.45-56; Luk
23.44-49; Jon 19.28-30*)

³³ Kulá 12 kilok hálangga árán du ále káwak watá kámuk páyung tingga árán kungga yonyon kálu 3 kilok háliuk.

³⁴ Hang 3 kilok hálangga árán du Jesu yá hahatingga hánám ing mantáuk, “Eloi, Eloi lama sabatani?” Wata hulá wu ing, “Ánutuna, Ánutuna, náuta nep-máelák?”[¶]

³⁵ Wáina mengga mantán narángga ku kámá enanggon wahára hetang áturáng watá ku ing miuráng, “Narániráng, Elaija ya mantáng máng tek ka[§].”

³⁶ Kulá ámna káman dá ku hururung ingmen kung matres kátu ina táng wáin hára tin pumen táng kári hára yuwingga táng Jesu yá nanaya imángga ku miuk, “Sat málám re árán kanin, Elaija yá áwáng táng san háinek hám,” ingga miuk.

³⁷ Kulá Jesu yá hahatingga hánám mantángga ku kámutuk.

³⁸ Kulá Táwi yan it káungá hánám kinan lap maming táwi watá ku torong káin átang kung tárang káin pana huk

[¶]15:34 Kap 22.1

[§]15:35 Aramek me kálu kut Eloi me kut Elaija wawu hála tárak yánda káman re wáina wata ku ámna náráwa yá Jesu yá rina mantáuk wa kándáng ma narená ‘Elaija’ ing mek ingga naruráng.

ingmen raráhángga numnum kuk. ³⁹Iná tewe ámna táwi yáni wu Jesu kondolá kálu wahára átang Jesu yá mantáuk wa naruk me rina kámutuk wa kangga miuk, “Pálipuk hánám ámna náwu Ánutu Nanggená!”

⁴⁰Hang rám wahára wu náráwa kámá hányon áwáng mulangán sim hetang átang kangga áturáng. Orek yáni hára wu Maria it Makdala nan, hang Maria ámna máto Jeims káling Joses mam yándi, hang káman du Salome. ⁴¹Huphuráp Galili káin du náráwa urum watá hánám bu Jesu isutang átningga ku hananá rina hálenggiuk wawu watá háláng imánggiuráng. Iná náráwa kámá wahára máro yon áturáng wawu Jesu málám bot Jerusalem káin wa áwuráng watá áturáng.

Jesu táng kung tanggán yáni sup hinangngá káling tolená wata kinan tiuráng

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁴²Kulá rám tembát tu Sabat ingga ku tiktiyawik tátá ramá wáina hálendu yonyon há hálén kangga ku ⁴³Josep it Arimatea nan wawu málám bu kaunsel me ámna náráwa yá ámna álosim ingga há naráng meráng, iná málám wawu Ánutu yan átkuku wata hálengga átnándak. Josep pu ma pitáuk ináku Pailat rupmá káin kung henga Jesu yan káwak sut wa namáng ingga inuk. ⁴⁴Wáina inán Pailat tá Jesu wu há kámutak wa narángga hárámutang gu tewe ámna táwi yáni wa mantán áwán inuk, “Jesu wa pálipuk há kámutak me?” ingga inuk. ⁴⁵Kulá Pailat málám tewe ámna táwi yáni watán káin pálipuk ingga kándáng narángga sangga ku káwak sut wa álo táinelák ingga Josep inuk. ⁴⁶Wáina inán Josep málám lap hásák káman yungga táng kung Jesu tambun wa táng hang lap watá ká-

muk pondang táng kung sup hinangngá káling tolená wakáin tingga, árong sup táwi káman kiwolán áwáng hinangngá wa pop tángga átuk. ⁴⁷Kulá Maria it Makdala nan me Maria Joses maming wawu há átang gu Jesu tambun táng rehára teráng ingga wawu há kápumálák.

Jesu yá son tárutuk

(Mat 28.1-10; Luk 24.1-53; Jon 20.1-23)

16 Sabat hára sek nanará ramá watá sálin du Maria it Makdala nan, Maria Jeims maming hang Salome watá kutná kutná mungngan yáni kikiná wa yungga ihángga kung Jesu sutná káin kuháng má máyá tiyawiuuráng. ²Sonda hulátitiyan rám hulátiuk wahára wu káe yá áráng hen waháranyon tanggán káin kuráng. ³Kálu káin kungga átang gu yáni inán kanán táuráng, “Tanggán hinangngá hára sup táwi wawu niyá kiwolán kuinek?”

⁴Wáina mengga kung henga tanggán hinangngá hára hálengga káuráng gu sup maming táwi wawu há kiwon hong tená. ⁵Kulá tanggán hinangngá hára kung hangga káuráng gu ámna máto káman lap há sák haknga tánggá-nená watá ket álák kálu putung árán kangga ikik hárámutang pitáuráng.

⁶Wáina tát kápangga watá yánuk, “Ma pitáindaráng. Sán du Jesu Nasaret nan táng maripong hára kátiuráng wata suleráng. Wawu son há tárutang koek! Nahára ma árak. Áwángga táng tiuráng ngá komená wata kaniráng. ⁷Kulá kungga ku Pita yot disaepelná nukngá yánineráng, ‘Jesu wu watá kálak Galili káin koek. Málámbá me rina sánuk wa isutang Galili káin kungga káineráng.’”

⁸Wáina yánán nanará yáni yá yakyawin yángyáng pálak náráwa kaláhu wawu hangga tanggán wa sangga hururung ingmen kuráng ngáyá kung pikpito narángga ni kámá káman ma inuráng.

^{9**}Rám sonda hulátitiná hára ku Jesu yá son tárutang kungga hulát-ingga hánám bu Maria it Makdala nan watán káin kálak tunggafiuk. Náráwa wawu huphuráp Jesu yá iruk wáik 7 yásut muk wa. ¹⁰Náráwa málám kuk watá kung nini Jesu yot átninggiuráng watá pahán yáni mápamá naránga kungga átkuráng wa ing yánuk, ¹¹“Jesu ku son tárutak, no há káet,” ingga yánuk, enendu watán me wawu kusák ingga naruráng.

¹²Kulá máriya ku Jesu yá málámbán tombong háranan ámna yará yá Jerusalem sangga kálu hára kungga átnárán tárak kámá hálengga watán káin tunggafeng yámuk. ¹³Wáina kangga ámna yará watá son áwáng wáina káemát ingga nuknuk yándi wa yánumálák, enendu watán me wa kusák kon ingga naruráng.

¹⁴Máriya ku Jesu yá disaepelná 11 dá sungngi nangga átnárát watán káin tunggafeng yámánga, naráng hákhátik yáni káto muná hang kámutang son tárurán há káemán ingga yánát kusák ingga naruráng wata me táng yámuk.

¹⁵Málám ing yánuk, “Kuineráng watá kungga káwakngá káwakngá erek ing-

men kung hálingga ámna náráwa erek ingmen me pingnga álosim ná yánánga kuineráng. ¹⁶Ámna náráwa niyá nákka naráng háting namánga umi kuhinek wawu Ánutu yá son tán málámbán pingnga hálinek. Iná niyá nákka ma naráng háting namindák wawu Ánutu yá isurán átkuku wa ma táindák. ¹⁷Kulá Ánutu ya naráng háting mánga átnéráng wawu tárak ing tát kápinéráng: Nák kutna hára iruk wáik yásut yámánguineráng, me nukngá kámá ma narená wa álo me tánguineráng, ¹⁸kunap ket yáni yá ihánguineráng, náut kámá ámna iháng lem tátáyan náineráng enendu watá ma iháng lem táindák, hang ket yáni yá ilalák mara ihánggápát ilalák ká álo háleng yámánguinek.”

¹⁹Táwi Jesu yá me wa yánang hálingga árán du Ánutu yá tánga áranga alek káin kungga ketná álák kálu ting san putung átkoek. ²⁰Kulá wahára átang gu disaepel yá hangga itná itná erek ingmen kungga me pingnga álosim wa yánánga kuráng. Táwi málámbá disaepel yot átang háláng yámánga me menggiuráng wa táng káto táng yámamáya ket tárak hulá hulá wata ket yáni hárá tánggiuk.

**16:9 Nanará ámna kámá yá ing naráng átaráng, lain 9 kung 20 hára sálikngek wawu Mak málámbá ma uyiuk. Ámna kámá yá uyiuk.